

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze jako hlavní nástroj nacistů k
vyhnání Židů z Protektorátu Čechy a Morava

Central Office for Jewish Emigration in Prague as the main tool of the Nazis
to expel Jews from the Protectorate of Bohemia and Moravia

Luboš Felgr

Vedoucí práce: PhDr. Petr Koura, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis - Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze jako hlavní nástroj nacistů k vyhnání Židů z Protektorátu Čechy a Morava potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 11. 4. 2019

Děkuji panu doktoru Kourovi za mé vedení při zpracovávání bakalářské práce, za jeho čas a především cenné rady, které mi napomohly nasměrovat a vypracovat tuto práci. Právě jeho široké znalosti a zápal pro danou věc u mne vždy vyvolaly zájem o další bádání a studium.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá nacistickou organizací v Praze, jež vystěhovala židovské obyvatelstvo z Protektorátu Čechy a Morava. Až do roku 1941 bylo jedním z hlavních cílů nacistické protižidovské politiky vyhnat z Německa a jím ovládaných zemí co největší počet Židů. Pro takové účely vznikla ve Vídni Ústředna pro židovské vystěhovalectví, která se později stala vzorovou institucí pro stejnojmennou organizaci v Praze. Pražská Ústředna v průběhu dalších let převzala kontrolu nad celým protektorátem a veškerými židovskými záležitostmi. Má bakalářská práce zpracovává blíže její vznik, cíle, strukturu a jednotlivá oddělení, čelní představitele a Vystěhovalecký fond, do jehož kompetencí patřily majetkové záležitosti po vystěhovaných Židech. Práce si rovněž klade za cíl představit čtenáři vystěhovalecký proces, v němž se projeví aktivní činnost pražské Ústředny. Poukázáno bude i na krutosti, které celou Ústřednu doprovázely. Židé zde museli čelit urážkám a ponižování. Po odchodu z Ústředny byli navíc kvůli četným poplatkům a obvyklému úplatkářství zcela ožebračeni. Práce se zabývá i srovnáním sesterských organizací ve Vídni a v Praze, neboť vliv rakouské metropole na protektorátní zde byl zřejmý v mnoha ohledech. K získání veškerých informací jsou užity archivní dokumenty z Národního archivu a Archivu Židovského muzea v Praze. Ty jsou doplněny také českou a německojazyčnou odbornou literaturou.

KLÍČOVÁ SLOVA

Židé, vystěhovalectví, Vystěhovalecký fond, organizace, Protektorát Čechy a Morava, Praha, Vídeň, Adolf Eichmann, Walter Stahlecker, Hans Günther

ABSTRACT

The bachelor work occupies with Nazi organisation in Prague, which evicted Jewish population from Protectorate of Bohemia and Moravia. Up to 1941 was one of the main goals of Nazi anti-Jewish politics expel the biggest number of Jews from Germany and his controlled lands. For this purpose arose in Vienna the Central Office for Jewish Emigration, which became later model institution for of the same name organisation in Prague. The Prague Central Office took over during the next years control over the whole protectorate and all Jewish issues. My bachelor work make closer her origin, goals, structure and component sections, leaders and the Emigration fund, of which authority were property issues after the evicted Jews, too. The work puts the goals also introduce to reader the process of eviction, which shows the activity of Prague Central Office. It was pointed to cruelty, which the Central Office accompanied. The Jews had to face the offences and humiliation. After departure they were pauperized because of numerous charges and usual corruption. The work occupies also comparison of sisterly organizations in Vienna and Prague, because the influence Austrian metropolis on Czech was evident on a number of counts. To gaining all information were used the archival documents from National archive and The Archive of the Jewish Museum in Prague. These are added of Czech and German technical literature.

KEYWORDS

Jews, emigration, Emigration fund, organization, Protectorate of Bohemia and Moravia, Prague, Vienna, Adolf Eichmann, Walter Stahlecker, Hans Günther

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Nadřízené orgány pražské Ústředny	11
3	Vznik vídeňského modelu.....	14
4	Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze.....	16
4.1	Vznik.....	16
4.2	Organizace a struktura	20
4.2.1	Dienstführung.....	21
4.2.2	Dienstleitung.....	31
4.2.3	Verwaltung	33
4.2.4	Dokumenten - Annahme, Dokumenten - Ausgabe.....	35
4.2.4.1	Dokumenten - Annahme	35
4.2.4.2	Dokumenten - Ausgabe	39
4.2.5	Wohnungsabteilung.....	42
4.2.6	Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren	43
5	Závěr.....	49
6	Seznam použitých informačních zdrojů.....	52

1 Úvod

Vznik Protektorátu Čechy a Morava znamenal pro židovské obyvatelstvo zásadní změnu. Ačkoliv určité antisemitské projevy či protizidovská nařízení existovaly již za období tzv. druhé republiky, o přímý postup proti těmto jedincům představovaný útlakem, pronásledováním a cílenou perzekucí však hovořit nemůžeme. To přichází právě až s německými vojsky v březnu roku 1939. Nařízení tentokrát vycházela ze strany okupantů či českých úřadů podřízených německé samosprávě.

Kolik obyvatel židovského vyznání mělo tedy čelit nadcházejícím útokům? Celkový počet se mnohdy liší. Miroslav Kárný ve své knize vychází z údajů Ústředny pro židovské vystěhovalce, tedy celkem 118 310 Židů. Ihned však poukazuje na další statistické číslo 103 000, tentokrát ze zdrojů Bezpečnostní služby. Rozdílnost vysvětluje nejasnou charakteristikou pojmu *Žid*, který před uplatňováním norimberských zákonů v protektorátu zahrnoval pouze členy židovských obcí.¹ Jak je ale ze zákonů patrné, příslušnost k náboženské komunitě nebyla rozhodující.

Proti výše zmíněným téměř sto dvaceti tisícům Židům se od počátku postupovalo tvrdě a nemilosrdně. Na základě četby odborné literatury a zkoumání příslušných pramenů lze vypočítat určité fáze židovského pronásledování, jež jsou charakteristické pro nacisty ovládané státy. Důležité je si však uvědomit, že systematizování celé perzekuce je poněkud zjednodušené a lze ho využít především pro snazší orientaci v celé problematice. Jako první fázi můžeme označit období útlaku vyznačujícího se omezováním osobních svobod a běžného života v podobě nařízení a zákazů. Vedle toho probíhala snaha nacistů vystěhovat všechny Židy z Německa a okupovaných oblastí. Třetí fáze byla již charakteristická zavíráním Židů do ghatt a tedy naprostou izolací od ostatního obyvatelstva. Závěrečným krokem pak byla jejich fyzická likvidace především ve východní části Evropy.

Z popsaných fází tvoří právě období vystěhovávání či spíše vyhánění židovského obyvatelstva rámeček celé práce. Ta se konkrétně zaměřila na německou instituci, která do roku 1941 poskytovala možnost legálního vystěhování do zahraničí. Je celkem jasné, že tzv. Ústředna pro židovské vystěhovalce (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung*) měla poněkud odlišné zájmy na celém procesu než její žadatelé. Cíl byl však pro obě strany stejný, tedy co nejrychlejší odchod ze země.

---

¹ KÁRNÝ, M., „Konečné řešení“, s. 18 - 19.

První taková organizace vznikla ve Vídni, kde její úspěchy zapříčinily vznik centrály v Berlíně a také její sesterské organizace v Praze. Právě pražská Ústředna, kterou se budu na dalších stranách své práce zabývat, sehrála v Protektorátu Čechy a Morava nemalou roli. Její působnost se roku 1940 rozšířila na celé území, čímž mohla ovlivňovat židovské záležitosti v celém protektorátu. Její kompetence se postupem času zvětšovaly, takže se nakonec stala pomocnou institucí v naplňování německých plánů na likvidaci Židů. V práci se však omezím na původně hlavní záměr pražské Ústředny, tedy vystěhovávat židovské obyvatelstvo z protektorátu.

Bakalářská práce se nejprve zaměří na nadřízené orgány pražské Ústředny. Stručné představení Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA) a tzv. Eichmannova referátu napomůže k zařazení této instituce do poměrně komplikovaného německého správního systému. Zároveň nebude opomenuta ani centrála v Berlíně (*Reichszentrale für jüdische Auswanderung*), která byla nadřízena ostatním Ústřednám. Největší vliv na Prahu však měla stejnojmenná instituce ve Vídni. Nejenže posloužila jako vzor pro vybudování podobných správních orgánů, ale také zaměstnávala osoby, které později putovaly do metropole Protektorátu Čechy a Morava. Obě instituce vznikly se stejnými cíly, nicméně v rozdílných podmínkách. Právě vzájemnými podobnostmi a rozdílnostmi obou Ústředen se budu průběžně rovněž zabývat.

Následovat bude samotná Ústředna, konkrétně její organizace a správní členění. Jednotlivá oddělení zde budou představena a popsána, čímž tak získáme celkový obraz činnosti pražské Ústředny. V rámci personálního složení zde budou představeny nejdůležitější osobnosti a hlavní tváře celé instituce. Samotný vystěhovalecký proces zde rovněž nebude upozaděn, neboť jediné tak se nám celá Ústředna představí takřikajíc v chodu. Nakonec zmíním Vystěhovalecký fond, nedílnou součást pražské Ústředny, a proces získání majetku po židovských vystěhovalcích.

Cílem bakalářské práce je bližší představení pražské Ústředny, konkrétně jejích hlavních členů, jednotlivých oddělení a celkové činnosti. Cílem je také seznámení se s Vystěhovaleckým fondem. Z důvodu provázanosti s Ústřednou ve Vídni bych rovněž rád zjistil podobné či rozdílné rysy obou organizací.

Pro dosažení výše zmíněných cílů budou v práci využity archivní dokumenty z Národního archivu v Praze a Archivu Židovského muzea v Praze. V prvním případě se bude jednat především o fond Okupačních vězeňských spisů. Pod signaturami, jež jsou uvedeny

v seznamu užitých zdrojů, se nachází německy psané dokumenty, které popisují vznik, strukturu a organizaci Ústředny pro židovské vystěhovalce v Praze a také Vystěhovalceckého fondu. Ke zmíněným signaturám jsem dospěl po nalezení příspěvku Bohumila Černého ve sborníku Terezínských studií a dokumentů s názvem *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, kde autor zmiňuje tyto signatury se stručnou charakteristikou. Právě z těchto dokumentů vychází má práce nejvíce. Problémem vystěhovalcecké se ještě zabývá například fond Ministerstva práce a sociální péče, kde se nacházejí archiválie o Ústavu pro péči o uprchlíky. Zde se rovněž setkáme se zmínkami o pražské Ústředně, nicméně se jedná převážně o vzájemnou komunikaci. Další fond, který obsahuje nějaké zmínky o Ústředně, je Úřad říšského protektora. V rámci složky *Různé záležitosti, týkající se židů, zvláště vystěhování, chudinská péče, pracovní nasazení, školství, matriční věci aj.* lze dohledat informace o založení organizace, jejích úkolech či vedení. Nicméně vzhledem ke stejným dokumentům, které se nacházejí pod signaturami fondu Okupačních vězeňských spisů, nebyl fond Úřadu říšského protektora v této práci použit.

Archiválie z Archivu Židovského muzea v Praze jsou dostupné na stránkách muzea v digitální podobě. V rámci Dokumentů perzekuce se můžeme setkat s písemnostmi, které dokládají pronásledování Židů za protektorátu. Obrovskou nevýhodou je špatná orientace v digitálních sbírkách, které lze dohledat na základě jména archiválie. Dochází tak k chaotické změti papírů, korespondence, ročních zpráv obce apod. Pokud se však badatelé podaří dostat se přes moderně pojaté třídění archiválií, získá cenné písemnosti z období nacistické perzekuce. Co se týče Ústředny pro židovské vystěhovalce, obsahuje archiv početné množství dokumentů, které nám však podávají pouze útržkovité informace o celé organizaci. Nacházejí se zde písemnosti vedené Ústřednou, vzájemná korespondence s Židovskou náboženskou obcí v Praze, různá povolení či vyřizování žádostí na přestěhování. V práci jsem nakonec využil dle mého názoru zajímavý přehled celého vystěhovalceckého postupu, který poukazuje i na účast obce na celém procesu. Dále v práci pracuji s Věstníkem nařízení *Reichsprotektora in Böhmen und Mähren* z roku 1940.

Bakalářská práce čerpá informace rovněž z odborné literatury, a to převážně německojazyčné. První zmíním knihu Gabriele Anderl s názvem *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, která popisuje vídeňskou Ústřednu od počátků až po její zánik. Autorka neopomíná i vzájemné vztahy s místní židovskou obcí a

jinými orgány či úřady. Rovněž zmiňuje některé hlavní osobnosti, které blíže rozebírá. Vychází převážně z knihy *Eichmann und seine Gehilfen* od Hanse Safriana, jehož dílo využiji také ve své práci. Safrian se zabývá muži, kteří ve stínu Adolfa Eichmanna postupovali po kariérním žebříčku a zároveň měli určitý podíl na likvidaci židovského obyvatelstva. Jednalo se totiž o jeho blízké spolupracovníky, s nimiž utvářel nejen vlastní referát, ale také Ústředny ve Vídni a Praze. Jednotlivé osobnosti je možné dohledat v knize *Personenlexikon zum Dritten Reich: Wer war was vor und nach 1945* od Ernsta Klee, kde se nacházejí stručné životopisy a jejich kariérní postup včetně dosažených hodností.

Samotnou Ústřednou v Praze se zabývá Jaroslava Milotová ve svém příspěvku *Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze: Geneze a činnost do počátku roku 1940*. Jak název napovídá, zabývá se autorka počátky této organizace, tedy jejím vznikem a vývojem do roku 1940. Podrobně jsou zde popsána jednotlivá jednání mezi protektorátní vládou a okupační mocí, která nakonec vedla ke zřízení a uznání pražské Ústředny. V rámci sborníku Tereziánské studie a dokumenty jsem také využil již zmíněný příspěvek Bohumila Černého, který vedle cenných informací o zdrojích a pramenech popisuje emigraci Židů před vznikem protektorátu, dále vystěhovalcecký proces po vzniku Ústředny, statistické údaje o vystěhovaných Židech a také jejich cílové stanice.

Ústředna pro židovské vystěhovalce je také jedním z hlavních témat knihy *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag: Gegnerforschung und Völkermord im Nationalsozialismus*. Z české literatury stojí ještě za zmínku *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava* od Heleny Petrův nebo *Židé v protektorátu: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942: dokumenty* od Heleny Krejčové. V obou případech se zde objevují zmínky o Ústředně, jejím vzniku a funkci.

Téma židovského vystěhovalceckví považuji za více než zajímavé, zvláště v jeho aktuálnosti. Ačkoliv nemůžeme mezi tehdejší a dnešním stavem vkládat rovnítko, otázka vystěhovalceckví je stále živá. Představení struktury Ústředny pro židovské vystěhovalceckví nám může zároveň odhalit, s jakou vlastně hrůznou organizací tehdejší státy případně organizace spolupracovaly.

2 Nadřízené orgány pražské Ústředny

Nacistická správa byla dle mého názoru naprosto precizní, do detailů promyšlená. Na druhou stranu však četnost úřadů mnohdy způsobuje komplikace v orientaci a člověk se při studiu v celkové hierarchii lehko ztratí. Není nutné zabývat se všemi nadřízenými orgány, do jejichž kompetencí Ústředny spadaly. Považuji však za nutné stručně představit jeden úřad, který nám napomůže k alespoň částečnému zařazení Ústředen ve Vídni a v Praze, stejně jako Říšské centrály v Berlíně.

Onou organizací je Hlavní úřad říšské bezpečnosti, německy *Reichssicherheitshauptamt*, častěji pod zkratkou RSHA. Ten vznikl 27. září 1939 sloučením dvou doposud samostatně fungujících organizací, a to Bezpečnostní policie (*Sicherheitspolizei*) a Bezpečnostní služby (*Sicherheitsdienst*).² Již v červnu téhož roku Heydrich zmínil čelním zástupcům úřadů plán na přeorganizování, respektive včlenění dvou výše zmíněných institucí do jedné zastřešující organizace, jejíž dalších sedm úřadů mělo být rozděleno na tzv. oddělení a referáty. Do jednotlivých úřadů RSHA byly zařazeny rovněž tajná státní policie, kriminální policie a Hlavní bezpečnostní úřad (*Sicherheitshauptamt*, ve skutečnosti spíše zahraniční oddělení Bezpečnostní služby), jejichž samostatnost nebyla zpochybněna, ale pouze usměrněna do jakési personální unie.³

Můžeme si povšimnout, že RSHA vznikl v době již probíhající války, což naznačuje další a tedy i zcela novou potřebu správy a kontroly. V důsledku obsazení zemí Evropy byla vytvořena pod úřadem s římskou *IV* skupina *IV D* s příhodným názvem *Großdeutsche Einflussgebiete*, tedy oblasti vlivu Velkoněmecké říše. Ta byla dále členěna na podskupiny zabývající se počínaje opozičními silami napříč politickým spektrem, sabotáží, špionáží, Židy a jinými církvemi, přes oblasti obsazené na západě, východě či jihu společně s vyhotovením pasů a jiných dokladů, konče pohraniční policií a ochranou hranic.⁴

Abychom se blíže zaměřili na protižidovskou politiku a na nadřízené orgány, zůstaneme u již zmíněného čtvrtého úřadu, mezi jehož kompetence spadaly i záležitosti Židů. Obecně řečeno byl *Amt IV* pod kontrolou gestapa, které se samo zabývalo i otázkami náboženskými. Tzv. *Gestapareferat II B* měl na starosti církev, Židé, svobodní zednáři, emigranti a pacifisté. Nicméně v návaznosti na vznik RSHA a především Říšské centrály pro židovské vystěhovalce v lednu roku 1939 byly záležitosti Židů a emigrantů z

² BUCHHEIM, H., *Anatomie des SS-Staates: Band 1*, s. 66 - 67.

³ WILDT, M., *Generation des Unbedingten*, s. 278 - 279.

⁴ BUCHHEIM, H., *Anatomie des SS-Staates: Band 1*, s. 68.

dosavadního referátu vyjmuty a zahrnuty pod kompetence Říšské centrály a čtvrtého úřadu RSHA.⁵ Dle rozhodnutí Heydricha měla židovská otázka spadat pod vedení SS-Hauptsturmführera Adolfa Eichmanna a od února 1940 působit pod označením *Referat IV D 4 Auswanderung, Räumung*.⁶ Z názvu je patrné, že tzv. řešení židovské otázky bylo tehdy ještě záležitostí vycestování a *očištění* prostoru od Židů.

Eichmannův referát, jak se mu pro jeho *schopného* vedoucího přezdívalo, však prošel ještě jednou zásadní změnou. V březnu roku 1941 došlo k začlenění ke skupině IV B pod označením *Referat IV B 4 Judenangelegenheiten, Räumungsangelegenheiten*. Tato skupina tedy řešila kromě židovských a vysídlovacích záležitostí i otázky církví a svobodných zednářů.⁷ Popsaná reorganizace také nakonec znamenala odevzdání těchto zájmových skupin gestapu,⁸ což bylo pro samotného Eichmanna velmi výhodné, neboť mohl případné příkazy podávat přímo na konkrétní služebny tajné policie.⁹

Samotný vývoj referátu je zcela podobný s postupem nacistů vůči Židům. Jak již bylo zmíněno, do roku 1941 hovoříme o referátu zabývajícím se hlavně otázkou vystěhování. Jelikož samotný Hlavní úřad říšské bezpečnosti vznikl v době konfliktu, byla podporována myšlenka na nucené vystěhování židovského obyvatelstva z Říše do nově obsazeného Polska.¹⁰ Další vývoj je zbytečné popisovat, neboť to není předmětem práce, nicméně aktivity úřadu vůči Židům byly téměř shodné s činností vystěhovaleckých Ústředen.

Další významnou nadřízenou organizací byla Říšská centrála pro židovské vystěhovalectví v Berlíně. Vídeňská Ústředna byla od počátku vzorovým místem pro řešení židovské emigrace. Úspěch vystěhovávat Židy za hranice státu se podařil do takové míry, že byl vývoj ve Vídni doporučován v mnoha bodech jednání pro celou Říši. To nám dokazuje neefektivnost německých orgánů na vyhnání židovského obyvatelstva. Příkladem nám může posloužit výpověď Heydricha, který poukázal na úspěchy vídeňské Ústředny v podobě až padesáti tisíc vystěhovaných oproti devatenácti tisícům v Německu.¹¹

---

⁵ WILDT, M., *Generation des Unbedingten*, s. 335.

⁶ Tamtéž, s. 359.

⁷ Tamtéž, s. 359.

⁸ Tamtéž, s. 359.

⁹ Tamtéž, s. 360.

¹⁰ BUCHHEIM, H., *Anatomie des SS-Staates: Band 2*, s. 289.

¹¹ SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 46.

Za zmínku zde stojí také zpráva ze sklonku roku 1938, kde se zmiňují zásadní body protižidovské politiky s orientací na vyhánění Židů. Právě v Německu totiž vznikla myšlenka na vystěhování *nežádoucí* vrstvy obyvatelstva, která byla uplatňována v dalších nově obsazených státech. Pokud se tedy vrátím k oné zprávě, jedná se konkrétně o návrh vytvořený na říšském ministerstvu vnitra k zasedání čelních představitelů vlády 16. 12. 1938. Je zde zmíněna důležitost oddělení všeho židovského od německého, což lze docílit jedině tehdy, až poslední Žid překročí říšské hranice.¹² Vystěhování je pak označováno jako vnitropolitický cíl, jenž může být dosaženo pouze dvěma předpoklady. Zaprvé se jedná o celkové připravení tohoto záměru a zadruhé zde musí existovat možnosti pro jeho uskutečnění. Příprava by však měla být přenechána židovským organizacím, jež budou poskytovat rady, spravovat přeškolovací tábory nebo zajišťovat jazykové kurzy či zaučování v řemesle.¹³

Nicméně je také důležité opřít celkovou migraci opatřeními podporujícími nově vytyčený cíl. Židé tak mají být sdruženi do jednotné organizace pro celou Říši. Objevuje se zde zmínka o nutnosti založení Říšské centrály pro židovské vystěhovalectví, jež by se zabývala všemi možnými problémy migrace. Opomenuta zde není ani otázka chudých Židů, jejichž nemožnost se vystěhovat nesmí zůstat bez povšimnutí.¹⁴

Řešeno musí být zároveň i přicestování do konkrétního státu, se kterým je nutné navázat kontakt. Ten budou vykonávat příslušné orgány či německá vláda. Vzhledem k nákladnosti celého projektu bude vypsána mezinárodní sbírka či půjčka umožňující Židům vycestovat alespoň s určitým obnosem. Naproti tomu bohatí Židé mají povinnost zajistit migraci těm, kteří si to z finančních důvodů nemohou dovolit.¹⁵

Celý výňatek tak dokazuje propracovanost plánu, s nímž se do budoucna mohlo počítat. A vzhledem k úspěšnosti Ústředny ve Vídni bylo zcela nevyhnutelné podobný projekt uskutečnit i v Německu. V lednu roku 1939 tak vznikla na ministerstvu vnitra pod vedením Heydricha a se souhlasem Göringa Říšská centrála pro židovské vystěhovalectví (*Reichszentrale für jüdische Auswanderung*).¹⁶ Dne 24. 1. 1939 zaslal Göring na ministerstvo zprávu o založení centrály spadající přímo do jeho kompetencí. Úkoly a cíle byly jasně vytyčeny, mezi nimi například příprava veškerých opatření k zesílení

---

¹² PÄTZOLD, K., *Verfolgung, Vertreibung, Vernichtung*, s. 200 - 201.

¹³ Tamtéž, s. 201.

¹⁴ Tamtéž, s. 202.

¹⁵ Tamtéž, s. 203.

¹⁶ SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 47.

vystěhovaleckých aktivit, navázání spolupráce se zahraničím, zajištění emigrace i chudým Židům či urychlení veškerých kroků k úspěšnému předání potřebných průkazů. Vedení Říšské centrály přešlo na šéfa Bezpečnostní policie, samotný Göring si pak přiznal nárok na průběžné informace o činnosti.¹⁷

Po založení Říšské centrály v Berlíně se tak již existující Ústředna v Rakousku a později vzniklá Ústředna v protektorátu staly automaticky jejími pobočkami.

3 Vznik vídeňského modelu

Připojení Rakouska k Říši znamenalo pro nacistickou protižidovskou politiku zcela nové možnosti. V mnohé literatuře jsem se setkal s označením *vídeňská fáze* či *vídeňský model*,¹⁸ což jasně dokazuje období experimentů či pokusů na podchycení celé židovské otázky. Dle mého názoru Rakousko představovalo jedinečnou možnost připravit se na přibývající počet židovského obyvatelstva v rozpínajícím se Německu.

Od dvanáctého března 1938 vycházela v Rakousku protižidovská nařízení, která byla uplatněna již na území Německa. Kromě Hitlera se do své domoviny vrátil i Adolf Eichmann společně se svými spolupracovníky z SD. Jeho židovský referát začal následně organizovat protižidovská opatření, mezi kterými bylo např. ukončení činnosti všech organizací snažících se doposud o asimilaci Židů ve společnosti. Vedle rušení sionistických institucí došlo také k naprostému podřízení vídeňské židovské obce, která měla být příkladem židovské samosprávy podléhající zcela nařízením nacistů.¹⁹ Represím se nevyhnuli ani představitelé organizací a obcí, kteří byli zvláštními oddíly zatčeni.²⁰

Sám Adolf Eichmann byl v novém vídeňském prostředí spokojen, jelikož již nemusel třídit židovské kartotéky a zprávy o činnostech sionistických organizací jako v Berlíně, ale sám mohl vydávat rozkazy na zatýkání osob, jež mohl následně posílat do vězení či koncentračních táborů. Veškeré písemnosti, plány a návrhy za něho již vyřizovali jiní, především vídeňská židovská obec.²¹

¹⁷ BUCHHEIM, H., *Anatomie des SS-Staates: Band 2*, s. 282 - 283.

¹⁸ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 45.

¹⁹ Tamtéž, s. 46.

²⁰ SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 36.

²¹ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 111.

S násilnostmi a terorem, který Eichmann vyvolal svými *precizními* postupy, souvisel i nárůst vyhnaných Židů z Rakouska, který byl nacisty podporován. Veškeré záležitosti s vycestováním byly sice vyřizovány židovskou obcí a sionistickými organizacemi, nicméně samotná iniciativa vycházela ze strany německých úřadů. Sám Eichmann si kladl za cíl vyhnat z Rakouska v období jednoho roku dvacet tisíc Židů. K tomu mělo od května roku 1938 pomáhat také vystěhovalecké oddělení.²² Vydány byly desetitisíce potvrzení, jež byla vyřízena ve velmi krátkém čase. Tisícům lidí byl zastaven majetek, sebrány úspory či odebrána práce. S nedostatkem financí se potýkala také židovská obec, které se nedostávalo na podporu vystěhovávání lidí a na opatření s tím související.²³

Zaměstnanci židovské obce ve Vídni nakonec vypracovali v létě roku 1938 návrh na zjednodušení dosavadního postupu s vystěhovanými. Ten byl následně předán přes Eichmanna říšskému komisaři Bürckelovi, který 20. 8. 1938 potvrdil vznik Ústředny pro židovské vystěhovalectví. Vedení bylo svěřeno Walteru Stahleckerovi, ačkoliv skutečným vedoucím celé instituce byl Adolf Eichmann. Pro zajímavost bych ještě zmínil, že sídlo vídeňské Ústředny se nacházelo nedaleko zámku Belvedere, konkrétně v paláci, jehož vlastníky byli do roku 1938 Rothschildové.²⁴

Z jakého důvodu byla vlastně instituce s cílem vystěhovat Židy z Říše založena? Prvním bylo jistě celkové usnadnění práce, kterou nyní zastřešoval jeden orgán. Takový krok byl vyžadován nejen ze strany Němců, ale také žadatelů o vystěhování. Druhým byla podpora emigrace Židů. Nesmíme zapomínat, že vyhánění z pohledu nacistů nepohodlné skupiny obyvatelstva bylo jedním z cílů protižidovské politiky. Třetím a podle mého názoru zásadním důvodem byla vidina zisku peněžitého majetku, který z kapes Židů putoval na účty nadřízených nacistických orgánů.²⁵

Na základě Bürckelova výnosu si ústředna kladla za cíl podpořit a urychlit dosavadní emigraci Židů, zajistit všechny možnosti a prostředky k vycestování, zbudovat přeškolovací tábory či zaručit spolupráci s cestovními kanceláři a lodními společnostmi. Všechny služebny a úřady měly od této chvíle posílat Židy žádající o vycestování na

---

²² SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 38 - 39.

²³ Tamtéž, s. 39 - 40.

²⁴ Tamtéž, s. 41.

²⁵ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 47.

Ústřednu.²⁶ Ta se tak stala jedinou možnou institucí, která byla kompetentní k vyřízení vystěhovalckých žádostí.²⁷

4 Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze

4.1 Vznik

Založení Ústředny v Praze probíhalo poněkud rozdílně než v sousedním Rakousku. Zatímco v Rakousku byla jednání vedena s Říší a židovskou obcí, v protektorátu bylo nutné diskutovat nejen s představiteli okupační moci, ale i s protektorátní vládou, která sama měla poskytnout souhlas k jejímu ustanovení. Rozdílnost spočívala především v tom, že veškeré záležitosti kolem vystěhovalce zajišťovaly doposud protektorátní úřady.²⁸

Na utváření Ústředny se podílel především velitel Bezpečnostní policie v protektorátu dr. Walter Stahlecker, který vedl téměř veškerá jednání. Jak zmiňuje Jaroslava Milotová ve své knize, měl výsadní a výhodné postavení, které plynulo z jeho dosavadních zkušeností v řízení Ústředny ve Vídni. Měl jasnou představu o činnosti takovéto organizace, navíc disponoval četnými kontakty.²⁹ Jeho čelní postavení bylo mimo jiné odůvodňováno tím, že záležitosti židovské emigrace v Říší má na starosti taktéž velitel bezpečnostní policie.³⁰ Současně s ním se jednání účastnil taktéž Adolf Eichmann.³¹

Samotný předseda protektorátní vlády Alois Eliáš vyslovil souhlas k jejímu zřízení, pouze pověřil svého zástupce, který měl dojednat charakter organizace, tedy zda bude zřízena z nařízení protektora či protektorátní vlády. Je celkem lehké si domyslet, že druhý případ nebyl ze strany okupační správy přijat.³²

Úřad říšského protektora nakonec 15. července 1939 vypracoval zřízení Ústředny a ještě téhož dne ho Konstantin von Neurath podepsal. Okupační moc však své vypracování protektorátní správě zamlčela.³³

---

²⁶ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 113.

²⁷ Tamtéž, s. 114.

²⁸ MILOTOVÁ, J., *Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze*, s. 12.

²⁹ Tamtéž, s. 11.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž, s. 12.

³² Tamtéž, s. 13.

³³ Tamtéž.

Z Neurathova nařízení vyplývá, že je nutné shrnout a sjednotit všechny otázky židovské migrace. K podpoření a urychlení vystěhování Židů z Čech a Moravy zřizuje pak Ústřednu pro židovské vystěhovalectví v Praze (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung in Prag*). Úkoly jsou pak shrnuty v jednotlivých bodech. Prvním je vytváření možností k vycestování prostřednictvím vyjednávání s příslušnými organizacemi, které zajistí povolení k odcestování. Dále obstarání devíz, zřízení předškolovacích a dozorčích institucí, spolupráce s cestovními kancelářemi a lodními společnostmi, dohled nad jinými vystěhovaleckými a židovsko-politickými organizacemi, stálé navázání kontaktů se všemi německými služebnami a protektorátní vládou a nakonec jednotné a rychlé vytvoření všech nutných podkladů a potvrzení k vycestování.

Všechny úřady mají také povinnost žádosti o vystěhování okamžitě zasílat Ústředně. Stejně tak mají být na ni odkázáni všichni Židé, kteří žádají o vycestování z Protektorátu Čechy a Morava. Ústředna pak zajistí další kroky a postupy, jako například zajištění potřebných dokladů. Zároveň přebírá dohled nad konečným vycestováním.

V nařízení je také zmíněno, že veškeré body se vztahují pouze na město Praha a okolí. Postup v dalších částech Čech a Moravy zajistí Ústředna na základě vlastních pravomocí.

Celkovým vedením je pověřen velitel Bezpečnostní policie v Čechách a na Moravě Dr. Stahlecker, který je Neurathem oprávněn vyslat do Ústředny jak německé, tak protektorátní úředníky, kteří se podílejí na vystěhovalectví.³⁴

Z výše popsaného nařízení si můžeme povšimnout, že pražská Ústředna vznikla zcela dle vídeňského vzoru. Mnohé body se naprosto shodují s cíly stanovenými již roku 1938 v Rakousku. Taktéž kompetence Ústředny se vztahovaly pouze na samé centrum země a jeho okolí. V případě rakouské Ústředny bylo nařízení platné pouze pro Vídeň a Dolní Podunají. Ve zbylých oblastech byla nutná spolupráce a dohoda s ostatními úřady daných oblastí.³⁵

Jak jsem již výše zmínil, nařízení bylo protektorátní správě zamlčeno. Až o pět dní později, 20. července, dorazilo psaní na předsednictvo ministerské rady.³⁶ Walter Stahlecker na 19. července svolal poradou zástupců okupační a protektorátní moci k

---

³⁴ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-4, kart. 283.

³⁵ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 114.

³⁶ MILOTOVÁ, J., *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*, s. 14.

projednání nové organizace na vystěhování.³⁷ Dle popisu jednání v knize Jaroslavy Milotové převzal hlavní iniciativu Stahlecker, který poukázal na nezbytnost založení takové organizace na území Protektorátu. Dále zmínil, že instituce bude soustřeďovat veškeré vystěhovalecké záležitosti a bude zcela pod kontrolou a vedením Němců.³⁸ Společně s Eichmannem pak požadovali využití protektorátních úředníků zaměstnaných v oblasti vystěhování, kteří by na jedné straně byli stále zaměstnáni ve svém rezortu, na straně druhé by vykonávali v nově zřízené Ústředně podobné úkony jako doposud, tedy například vydávání cestovních pasů. Přímou v Ústředně měli pracovat také tři zástupci židovské obce.³⁹

Pro zahájení činnosti bylo nutné také vyhledat místo působení Ústředny. Nakonec bylo již od 19. července využíváno bývalé nizozemské vyslanectví v Praze-Střešovicích (*Streschowitz*) v Dělostřelecké ulici 11.⁴⁰

Nakonec 24. července 1939 zaslal Walter Stahlecker do Berlína zprávu, že po jednání s různými stranami vznikla v Praze Ústředna pro židovské vystěhovalectví.⁴¹ Čtyři vysocí úředníci pak byli na popud Stahleckera vysláni do Vídně, kde ve dnech 26. a 27. července měli zjistit, jak se taková instituce řídí a jak funguje. Delegaci byly předloženy statistické údaje a provozní informace.⁴² Denně tak Ústřednu údajně navštívilo na 600 osob, jejichž žádost se vyřizovala mezi deseti až čtyřiceti dny. Úředníkům byl pak popsán celý proces vystěhování, od vlastní podání žádosti až po konečné odcestování. Eichmann mimo jiné poukázal na důležitost odjezdu a s tím související donucovací prostředky, které hodlal využít i v Praze. V případě, že žadatel z různých důvodů nemohl odjet a nepodložil pro to adekvátní důvody a omluvu, mohl být následně přeposlán do koncentračního tábora.⁴³

V rámci vzniku Ústředny zde ještě stojí za zmínku Neurathovo nařízení O péči o Židy a židovské organizace z 5. března 1940, kdy se její postavení poměrně změnilo.⁴⁴ Dle nařízení mají židovské obce za úkol starat se a pečovat o všechny Židy na území, kde doposud probíhala vystěhovalecká činnost. Nařízení pak zasílá Židovská náboženská obec

---

³⁷ MILOTOVÁ, J., *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*, s. 14.

³⁸ Tamtéž, s. 15.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž, s. 16.

⁴¹ Tamtéž, s. 10.

⁴² Tamtéž, s. 18 - 19.

⁴³ Tamtéž, s. 19.

⁴⁴ Tamtéž, s. 23.

v Praze ostatním komunitám v protektorátu. Sama Ústředna pak určuje rozsah těchto nařízení. Té navíc následně podléhají všechny židovské obce a organizace, jakož i nadace a fondy. Ústředna pro židovské vystěhovalectví také přebírá dohled nad nařízeními říšského protektora. V nařízení se také zmiňuje zřízení Vystěhovaleckého fondu, jako nositele židovského majetku.⁴⁵ O něm bude ještě v této práci blíže napsáno.

Pokud bychom tedy měli shrnout nejdůležitější body výše zmíněného nařízení, jednalo by se především o výsadní postavení Židovské náboženské obce v Praze nad všemi ostatními židovskými komunitami a dále dozor Ústředny nad obcí v Praze. Ústředna také na základě nařízení vyzvala veškeré nevěřící Židy a židovské konvertity v protektorátu k povinnému přihlášení se k příslušné obci v zemi.⁴⁶

Jaroslava Milotová dokument, jenž vstoupil v platnost o pět dní později, krásně shrnuje, když píše, že si Neurathovým nařízením „okupační správa prostřednictvím SS a bezpečnostní policie pro sebe v podstatě zmonopolizovala řešení židovské otázky v Čechách a na Moravě.“⁴⁷

Činnost Ústředny byla zahájena 31. července téhož roku jejího založení. Již od počátku zde docházelo ke spolupráci mezi úředníky tajné státní policie s pražským policejním ředitelstvím, finanční správou a Ústavem pro péči o uprchlíky.⁴⁸ Posledně jmenovaná instituce při Ministerstvu sociální a zdravotní správy byla založena 11. listopadu 1938, tedy v době, kdy se do vnitrozemí československého státu stěhovali uprchlíci z pohraničí včetně židovské menšiny a uprchlých Židů z Německa. Nastalá situace si tak vynutila rychlé řešení v podobě založení výše zmíněné organizace.

Cílem bylo od počátku zajištění valut a možností k vystěhování. Finance byly získávány z domácích zdrojů a také z Velké Británie, která na základě dohody s Československem z ledna 1939 poskytla k podpoře emigrantů čtyři miliony liber. Anglické vyslanectví v Praze se zástupci Stopfordem a Creightonem pak kontrolovalo veškeré další kroky.⁴⁹ Jelikož Ústav pro péči o uprchlíky zajišťoval emigraci stejně tak jako Ústředna pro židovské vystěhovalectví, objevil se zde mimo jiné i návrh na zajištění volných valut

---

⁴⁵ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-4, kart. 283.

⁴⁶ PETRŮV, H., *Zákonné bezprávi*, s. 162.

⁴⁷ MILOTOVÁ, J., *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*, s. 24.

⁴⁸ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 68.

⁴⁹ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 56 - 57.

pro židovské emigranty, čímž by došlo ke zjednodušení židovského vystěhovávání.⁵⁰ Na základě tohoto návrhu pak můžeme vidět vzájemná jednání mezi oběma institucemi.

Ústav pro péči o uprchlíky zde zmiňují především proto, že na již zmíněné poradě zástupců z 19. července byla tato instituce taktéž na programu jednání. Stahlecker a Eichmann zmínili, že práce Ústavu by nejspíše neměla být měněna, nicméně vzhledem k tehdejšímu vývoji bylo jasné, že její činnost bude omezena. Jak píše výstižně Jaroslava Milotová, „bylo však jen otázkou času, do kdy byla okupační správa ochotna tolerovat existenci ústavu.“⁵¹ Již v září 1940 byl název pozměněn na Ústav pro péči pro přestěhovalce, takže se vedle pojmu pozměnila i samotná činnost. Za zmínku také stojí to, že se přejmenovaný Ústav podílel i na vystěhovávání civilního obyvatelstva z Terezína, aby tak došlo k uvolnění místa pro transportované Židy.⁵²

Adolf Eichmann později líčil založení pražské Ústředny ve srovnání s Vídní. Zmínil, že Ústředna byla výrazně menší než ta vídeňská, nicméně fungovala na základě zcela stejného systému. Jednoduše došlo ke zkopírování již existující organizace a následně k přenesení do Prahy, kde vše probíhalo v poklidu.⁵³ Sám Eichmann byl na své Ústředny náležitě hrdý. Celý systém si dokonce představoval jako běžící pás, na jehož začátku se nacházel první dokument s dalšími papíry a na samém konci pak cestovní pas.⁵⁴

4.2 Organizace a struktura

Z krátkého záznamu z 5. března 1941 se kromě zopakovaného vzniku, úkolech Ústředny a Neurathova nařízení z 5. března předešlého roku dozvídáme také o výstavbě organizace. Jsou zde vyjmenována hlavní oddělení, která zajišťovala fungování a chod Ústředny pro židovské vystěhovalectví v Praze.

Pokud se nyní omezíme na pouhé vyjmenování zmíněných oddělení a půjdeme od nejvyšších orgánů instituce k nejnižším, začneme nejprve se samotným vedením (*Dienstführung, Dienstleitung*). Poté následuje správa (*Verwaltung*), právní oddělení

---

⁵⁰ Národní archiv v Praze, Ministerstvo práce a sociální péče, inv. č. 340, kart. 155.

⁵¹ MILOTOVÁ, J., *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*, s. 21.

⁵² Tamtéž, s. 21.

⁵³ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 69.

⁵⁴ Tamtéž, s. 70.

(*Rechtsabteilung*), příjem a výdej dokumentů (*Dokumenten - Annahme, Dokumenten - Ausgabe*), bytové oddělení (*Wohnungsabteilung*) a nakonec stráž SS (*SS-Wache*).⁵⁵

Seznam však není nejspíše kompletní, jelikož v dalším dokumentu, který vyjmenovává jednotlivé zaměstnance a kterým se ještě budu níže v této práci zabývat, jsou zmíněny ještě další orgány či kanceláře. Jedná se o oblast cestovního povolení (*Reisegenehmigungen*) či o venkovní pobočku v Brně. V dokumentu je taktéž zmíněn Vystěhovalecký fond (*Auswanderungsfond*), jehož přítomnost na seznamu nám dokazuje příslušnost k pražské Ústředně.⁵⁶

Nyní se zaměřím na jednotlivá oddělení, na jejich popis a funkci, kterou měly během činnosti a chodu celé Ústředny. Uvádím především německá označení výše řečených oddělení, jelikož jsou přesnější a výstižnější než jejich český překlad.

4.2.1 Dienstführung

Z fondu Okupační vězeňské spisy z Národního archivu v Praze se nám dochovaly některé archiválie, které nám alespoň částečně pomohou zrekonstruovat podobu a náplň práce tohoto oddělení. Jak píše autor Bohumil Černý ve své studii *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, mnohé dokumenty o Ústředně nacisté roku 1945 zničili nebo si je odvezli s sebou při útěku.⁵⁷

Jednou takovou dochovanou archiválií je dokument z 25. února 1941, který ve čtyřech bodech popisuje činnosti spojené se záležitostmi personálu. Oddělení tak mělo na starosti správu spisů svých zaměstnanců Ústředny a také Vystěhovaleckého fondu. Ten je rovněž zmíněn ve třetím bodě, kde je zdůrazněna správa personálních záležitostí v dalších úsecích fondu. Důležitá je i korespondence s Říšskou centrálou pro židovské vystěhovalectví v Berlíně, dále s velitelem Bezpečnostní policie a Bezpečnostní služby v Praze a vedoucím úsekem posledně jmenované služby.⁵⁸

Celé oddělení bylo rozděleno do třech sekcí označovaných římskými číslicemi. Důležité, a to také dokument z února 1941 zdůrazňuje, bylo dodržování pracovních či

---

⁵⁵ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-4, kart. 283.

⁵⁶ Tamtéž, sign. 101-662-10, kart. 283.

⁵⁷ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 55.

⁵⁸ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, kart. 283, 25. 2. 1941.

služebních postupů. Podle nich byly jednotlivé dokumenty postupovány po opatření podpisů, razítek či přezkoušení vyšším úsekům od římské III k I.⁵⁹

Mezi každodenní činnosti III. úseku (dokument nám poskytuje informace právě o této sekci) patřilo vyhotovení seznamu nepřítomných na základě denního hlášení společně s vypracováním kopie pro vyšší úseky oddělení. Dále se jednalo o přezkoušení přístrojů zaznamenávající začátek a konec pracovní doby. Docházkové hodiny či lidově *píchačky* tak vytvářely data, která se pak zanášela do pro takové účely vytvořené knihy. Mezi další činnosti patřilo vyřizování pošty a zaznamenávání veškerých přímých i telefonických hovorů včetně dalšího postoupení vyšším orgánům.⁶⁰

V době vzniku Vystěhovaleckého fondu bylo nutné přizpůsobení správy mezi fondem a Ústřednou. Oddělení tak muselo přijmout veškerá personální data a vytvořit jejich spisy, které musely obsahovat vedle obálky také průvodní dopis s životopisem, čestné prohlášení, různá vysvědčení a posouzení a tři fotografie. Nutné bylo také vytvoření kartoték či doplnění adres. Vše muselo být zasíláno do Berlína, kde byla Říšská centrála o všem informována. Zpráva musela být zaslána i v případě, že se zaměstnanec dané služebny oženil, vystoupil z nějaké církve či byl propuštěn.⁶¹

Mezi četnými personálními písemnostmi, které zaměstnanci museli vyplnit a podat, se nám dochoval mimo jiné i dotazník pro příslušníka Bezpečnostní služby (*SD - Fragebogen*). Dle mého názoru je namístě takový dokument zmínit, jelikož nám poslouží jako příklad německé byrokracie, která jistě v Ústředně hrála nemalou roli a která se se svými dokumenty snažila zjistit podstatné informace o zaměstnancích. Výše zmíněný dotazník se tak vedle základních údajů o jméně, bydlišti apod. ptá na dosažené vzdělání, dřívější právní tresty či na rodinné příslušníky. Doplněny měly být informace o ženě a dětech. Následují otázky týkající se vlastní politické činnosti (členství ve stranách, spolcích, organizacích) a vlastního vyjádření ke světovým a politickým nepřátelským kruhům. Dotyčný tak měl vyjádřit svůj názor na svobodné zednáře, katolické a protestantské organizace, sekty, marxismus, pravicové strany, Židy nebo pacifisty. Politický postoj svých rodinných příslušníků (rodičů, ženy, dětí, sourozenců) bylo nutné

---

⁵⁹ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, kart. 283, 25. 2. 1941.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

taktéž vyplnit. Po zmínění informací o době či důvodu vstupu do strany případně SS, účasti ve válkách a propůjčených vyznamenání následoval podpis pod čestným prohlášením.⁶²

Co se týče již zmíněného propouštění zaměstnanců, musel dotyčný odevzdat veškeré předměty, které mu byly oddělením poskytnuty, včetně různých povolení či zbraní. Následovalo odhlášení u pražského *oberlandrátu*, ale pouze v takovém případě, že dotyčný neměl trvalé bydliště v Praze.⁶³

Oddělení se zabývalo také záležitostmi Židů, tedy konkrétně propustkami pro židovské obyvatelstvo a přidělenými spisy Židů.⁶⁴ V prvním případě se jednalo o ověření podaných žádostí a podkladů pro krátkodobé vycestování z Protektorátu. Vyžádání si vystavení propustky pak probíhalo na služebnách státní policie. V případě druhém pak docházelo k vypracování spisů všeho druhu.⁶⁵

Mezi další kompetence oddělení patřilo vedení zbrojnice, tedy výdej a převzetí zbraní, vedení knihy se záznamy či zajištění řádné úschovy zbraní a munice.⁶⁶ Z dokumentu ze 7. února 1941 se dozvídáme, že správcem těchto zbraní byl *SS-Rottenführer* Neuber. Zbrojnice měla být pečlivě uzavřena, klíč od ní byl uložen taktéž v zamčené skříňce, jejíž vlastní klíč byl v držení správce Neubera. Na základě jeho potvrzení pak také bylo možné zbraně a munici vydat. Musela zde být dodržována určitá pravidla, jako například udržování celého prostoru v čistotě či zajištění nepřítomnosti žíravých kapalin. Uložené zbraně, munice a další nástroje byly jednotlivě označeny a jejich množství muselo být vždy patrné. Vše se zaznamenávalo do knihy, na kterou se vztahovala rovněž výše popsaná pravidla. Pravidelně se také prováděla inspekce a čištění zbraní (tzv. *Waffenappell*), kterou prováděl příslušný velitel služebny či jím pověřený zástupce. Po celou dobu kontroly nesl právě on zodpovědnost za vydané předměty.⁶⁷

Oddělení se rovněž zabývalo vedením adresáře lékařů, ukládáním Židovských listů (*Jüdisches Nachrichtenblatt*) po přezkoušení, vedením a doplňováním léků či zajištěním propustek pro příslušníky a zaměstnance Ústředny prostřednictvím kurýra.⁶⁸

---

⁶² Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, k. 283, SD - Fragebogen.

⁶³ Tamtéž, 22. 2. 1941.

⁶⁴ Tamtéž, 25. 2. 1941.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, 22. 2. 1941.

⁶⁷ Tamtéž, Vorschrift für Waffenkammer, 7. 2. 1941.

⁶⁸ Tamtéž, 22. 2. 1941.

Jelikož oddělení zajišťovalo personální záležitosti, je namístě nyní uvést důležitá jména, která jsou také neodmyslitelně spjata s vídeňskou Ústřednou. Zřejmá je zde vzájemná propojenost mezi oběma organizacemi, proto musíme nejdříve věnovat pozornost počátkům ve Vídni. Od podzimu 1938 se počet lidí v rakouské Ústředně pravidelně zvyšoval, především z důvodu poptávky po zaměstnancích v kancelářích, po strážích a důstojnících. Od léta 1939 zde navíc docházelo k odlivu pracovníků, který byl způsoben modelovým charakterem organizace. Do nově vznikajících institucí v Berlíně a Praze tak byli posíláni zaměstnanci dosud pracující v rakouské metropoli. Většinou zde platilo, že lidé v Eichmannově okruhu, kteří pracovali na nižších postech, se dostávali na pomyslném kariéřním žebříčku výše a na jejich místo pak nastupovala nová pracovní síla. Vídeňská Ústředna tak byla považována za jakýsi předstupeň či školicí místo pro ty, kteří byli později vysláni do zahraničí.⁶⁹

Nově získaní zaměstnanci pocházející z Rakouska neměli téměř žádné předchozí zkušenosti s vedením či správou v určité instituci, taktéž nebyli před rokem 1938 členy policie ani Bezpečnostní služby. Pouze část z nich byla ve zmíněném období v SS. Jelikož v letech 1933 až 1938 byla v Rakousku činnost nacionálně socialistické strany zakázána, vystupovali její členové v ilegality. Je tedy zřejmé, že po *anšlusu Rakouska* očekávali právě tito lidé od nového režimu nějakou odměnu, která jim byla v průběhu dalších let poskytnuta v podobě podílení se na arizaci židovského majetku či účasti ve službách strany, obce nebo státu.⁷⁰ Jejich činnost však nebyla kladně hodnocena, jelikož výkony mnohých neodpovídali jejich požadavkům. Zájem byl samozřejmě o vysoce ohodnocená místa, na něž ale dotyční neměli požadované znalosti. Mnohdy se u nich projevovaly i sklony k velikášství.⁷¹

Zdá se, že podobná situace panovala i ve vídeňské Ústředně. Pokud bychom měli nějak charakterizovat zaměstnance v této organizaci, došli bychom k výsledku, že všichni patřili ke stejné věkové skupině, konkrétně v rozmezí dvaceti pěti až třiceti let, a pocházeli z Rakouska.⁷² Dalším pojítkem je například to, že převážná většina členů přišla ve třicátých letech z různých důvodů o své zaměstnání, což je nakonec vedlo buď k životu bez stálé práce, nebo k odchodu do Říše. Po *anšlusu Rakouska* nikdo z nich nevykonával práci,

---

⁶⁹ SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 49.

⁷⁰ Tamtéž, s. 49.

⁷¹ Tamtéž, s. 50.

⁷² Tamtéž, s. 50.

kteřou dřívě zastávali, a snařili se najít jiná zaměstnání ve veřejných službách či ve straně.⁷³

Výše zmíněné skutečnosti si lze potvrdit bliřším seznámením se s řivoty hlavních tvářů obou Ústředen. Na základě jejich řivotopisů také zjistíme vzájemnou provázanost mezi vídeňskou a prařskou institucí, neboť četní zaměstnanci byli z rakouské metropole vysíláni právě do Čech. Za zmínku zde jistě stojí i Adolf Eichmann, který jako čelní představitel vystěhovaleckých organizací nesmí být opomenut.

Adolf Eichmann se původně řivil jako prodavač ve Vídni.⁷⁴ Roku 1932 na doporučení svého pozdějšiho nadřízeného Kaltenbrunnera vstoupil do rakouské NSDAP a posléze do SS.⁷⁵ Po zákazu národně socialistické strany se rozhodl přesídlit do Říše, kde se roku 1934 stal členem řidovského oddělení v Bezpečnostní službě.⁷⁶ Mezi jeho kompetence spadal dohled nad řidovskými organizacemi, kontrola spolupráce s úředníky tajné policie, vedení kartotéky a také záležitosti sionistů.⁷⁷ Za zmínku zde stojí to, že až doposud neměl Eichmann řádné řkolní, řprofesní či vojenské vzdělání.⁷⁸ V srpnu roku 1938, tedy v době po řipřojení Rakouska k Německu, se mu podařilo zalořit Ústřednu pro řidovské vystěhovalectví ve Vídni. Podobně si vedl i roku 1939, kdy vznikla Říšská centřála pro vystěhovávání Židů v Berlíně a nová Ústředna v Praze. Od roku 1940 zastával také čelní funkci v řidovských záležitostech v RSHA. Eichmann je obecně označován za hlavního organizátora *konečného řešení*. Působil mimo jiné v Mařarsku, kde organizoval hromadné deportace více než čtyř set tisíc Židů do Osvětimi. Spravedlnost ho však dostihla až v ředesátých letech minulého století, kdy byl objeven v Argentíně, přeřezen do Izraele, zde souzen a roku 1962 popraven.⁷⁹

Dalřím mužem, jehoř jméno se rovněž zapsalo nesmazatelně do historie obou Ústředen, byl SS - *Brigadeführer* a generálmajor policie Walter Stahlecker. Tento řávník původem ze Sternenfelsu vstoupil roku 1921 do národně socialistické strany, čímř si zajistil poměrně rychlý kariérní postup. Roku 1930 byl vedoucím pracovního úřadu v Nagoldu a o čtyři roky později stál v čele politické policie ve Württembersku. Ve vedoucí pozici byl i na ústředně státní policie v Breslau, polské Vratislavi, odkud o rok později

⁷³ SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 51.

⁷⁴ KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 129.

⁷⁵ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 114.

⁷⁶ KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 129.

⁷⁷ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 115.

⁷⁸ Tamtéř, s. 114.

⁷⁹ KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 129 - 130.

(1938) přesídlil do Vídně již jako velitel vrchního úseku Dunaj (*SD-Oberabschnitt Donau*). S českými zeměmi je spjat v období již probíhající války, kdy zastával funkci velitele Bezpečnostní služby a policie. Odtud byl však převelen do Norska,⁸⁰ kde zastával zcela stejnou funkci.⁸¹ Od června 1941 se jako velitel jednotky nasazení skupiny A (*Einsatzgruppe A*), jež působila v oblasti baltských států a Leningradu, podílel na masakrech Židů v Litvě. Na základě jeho zprávy z 15. 10. 1941 se dozvídáme, že výše zmíněná skupina povraždila na baltském území 135 567 Židů, komunistů a duševně nemocných. Jeho činy však nezůstaly bez povšimnutí u sovětských partyzánů,⁸² kteří ho během střetu v březnu 1942 zabili.⁸³

Oba již zmínění představitelé se snažili vídeňský úspěch zopakovat znovu i v Praze, takže při vzniku Ústředny v české metropoli sehráli nemalou roli. Spolupráce a vzájemné dobré vztahy nakonec vedly ke kýženému výsledku.⁸⁴ Jak sám Eichmann jednou poznamenal, k doktoru Stahleckerovi ho pojil vřelý vztah, který mnohdy přecházel ze sféry pracovní do soukromé.⁸⁵ Eichmannův blízký spolupracovník se pak na základě Neurathova nařízení z 15. července 1939 stal vedoucím celé pražské Ústředny.⁸⁶ Byl to také Stahlecker, který pozval čtyři české zástupce do Vídně, aby se seznámili s již fungující sesterskou organizací.⁸⁷

Další osobností neodmyslitelně spjatou s Ústřednou pro židovské vystěhovalce v Praze a dle mého názoru snad i nejdůležitější byl Hans Günther. Rodák z Erfurtu byl nejstarším ze čtyř synů obchodníka Emila Günthera a již jako malý musel se svými rodiči odcestovat do Kanady a poté do New Yorku. Nicméně rok po vypuknutí první světové války se národně smýšlející rodina odstěhovala zpět do Německa. Podobně jako jeho otec se stal obchodníkem, v pozdějších letech odkazoval rovněž na své účetnické znalosti. Roku 1928 vstoupil do SA, o rok později do NSDAP. V této době se dostal do čtených funkcí v Meklenbursku. Léta 1934 až 1935 však prožil jako nezaměstnaný.⁸⁸ Jeho vzestup započal vstupem do tajné státní policie v Erfurtu. Na základě hodnocení vyhotoveném pracovníkem Bezpečnostní služby se dozvídáme, že Hans Günther byl čestný, statečný a

---

⁸⁰ KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 595.

⁸¹ WILDT, M., *Generation des Unbedingten*, s. 470.

⁸² KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 595.

⁸³ WILDT, M., *Generation des Unbedingten*, s. 470.

⁸⁴ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 66.

⁸⁵ Tamtéž, s. 66 - 67.

⁸⁶ Tamtéž, s. 67.

⁸⁷ Tamtéž, s. 68.

⁸⁸ Tamtéž, s. 77.

věrný, s otevřenou povahou, odhodlanou vůlí a pevnými zásadami. Disponoval jasnou schopností úsudku, dobrou znalostí lidí a schopností rychlé reakce. Jeho vystupování je popisováno jako jisté a rozhodné, chování bezvadné. Zmíněný je také jeho prostý a skromný způsob života s přiměřeným užíváním alkoholu a nikotinu. Hodnocení bylo nakonec postoupeno do dalších rukou a následně vedlo k úspěšnému přijetí do SS v červenci roku 1937.⁸⁹

Společně pak se svým mladším bratrem Rolfem pracovali na úředně státní policii v Erfurtu, kde se zabývali záležitostmi spolků, Židů, svobodných zednářů a jiných nepřátel režimu. Zde také oba získávali pravděpodobně první zkušenosti s řešením židovských záležitostí. Od 10. července 1938 byli zaměstnáni v Ústředně pro židovské vystěhovalce ve Vídni.⁹⁰ Hans byl později převelen do Protektorátu, kde převzal po Stahleckerovi vedení pražské Ústředny, v jejíž čele stál nakonec až do konce války roku 1945.⁹¹

Celkem zajímavá je skutečnost, že ačkoliv Hans Günther disponoval hodností SS - *Sturmbannführer* a působil na významné pozici, neměl nikdy výsadní ani reprezentativní postavení uvnitř protektorátní okupační moci. Autor knihy *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag* k tomu dodává příklad se seznamem hostů na smuteční slavnosti za zavražděného Heydricha. Na něm se totiž Güntherovo jméno vůbec neobjevilo. Zpravidla nebyl zván ani na významné slavnosti a společenské události v Protektorátu, což nám ještě více potvrzuje, že nepatřil ani k politické, ani policejní elitě tehdejší správy.⁹²

Nicméně kladného hodnocení se dočkal i od Adolfa Eichmanna, který ho nazval spolehlivým, svědomitým a samostatně pracujícím. Své povýšení si zasloužil především za svoji těžkou práci v protektorátu. Kladně posuzován byl i jeho vzhled, který byl převážně *nordického typu*. Günther jako dobře vypadající mladý muž ztělesňoval až ideál árijské rasy.⁹³

Pokud se nyní podíváme na samotnou činnost Hanse Günthera v protektorátu, zjistíme, že byl zcela odpovědný za veškeré výkonné kroky v židovských otázkách. Příprava a vlastní vypracovávání všech nutných záležitostí kolem terezínského ghetta rovněž spadalo pod jeho kompetence. Nicméně oproti svému bratrovi Rolfovi, který

---

⁸⁹ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 78.

⁹⁰ Tamtéž, s. 78.

⁹¹ KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 209.

⁹² POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 78 - 79.

⁹³ Tamtéž, s. 79.

zastával funkci v RSHA a stal se blízkým spolupracovníkem Eichmanna v jeho referátu a tedy i jednou z hlavních tváří židovského pronásledování, se jeho pravomoc omezila pouze na území Protektorátu Čechy a Morava.⁹⁴

Z dokumentu popisujícího personální složení pražské Ústředny z 1. března 1941 se dozvídáme, že ve vůdčím oddělení (*Dienstleitung*), o němž ještě bude níže zmíněno, se kromě Hanse Günthera nacházeli také *SS - Sturm*. Schlederer, Dr. Pittasch, slečna Kreger a paní Poser.⁹⁵ Dle mého názoru však seznam není kompletní a samotné oddělení jistě zahrnovalo více lidí. V oddělení *Dienstführung* se objevují jména jako *SS - Untersturmführer* Rahm, *SS - Hauptscharführer* Aschenbrenner, *SS - Oberscharführer* Hofleitner, *SS - Rottenführer* Neuber, *SS - Bewerber* Moser a dále slečny Pibl a Heinze.⁹⁶ Některé z nich, především ve spojitosti s pražskou Ústřednou, bych nyní rád představil.

Karl Rahm je považován za blízkého spolupracovníka Hanse Günthera a také za jeho zástupce.⁹⁷ Narodil se v rakouském městě Klosterneuburg do rodiny úředníka rakouských drah. Nastoupil do učení strojního zámečnictví, nicméně po roce práce jako pomocná síla se stal nezaměstnaným. Již jako mladý vstoupil do sociálně demokratické strany dělnické, v jejíchž spolicích byl velmi aktivní. Na šest let se také zavázal ke vstupu do vojska, ze kterého byl však později vyhozen. Sám pak s odstupem času popsál, že byl tehdejší režimem v Rakousku považován za nespolehlivého, a tedy jakékoliv povýšení nepřicházelo v úvahu. Propuštěn byl nakonec v dubnu roku 1933, čímž se stal znovu nezaměstnaným. Tehdy v Rakousku zakázaná NSDAP mu však přislíbila novou práci, což bylo důvodem jeho odluky s levicově politickými kolegy. Již roku 1935 mohl znovu pracovat jako strojník. V nadcházejících letech pak vstoupil do SS a po *anšlusu Rakouska* se dokonce pokoušel vstoupit do kriminální policie ve Vídni, kterou ale přijat nebyl z důvodu nevyhovujícího věku. U Bezpečnostní policie byl však již úspěšný a díky tomu byl od února roku 1939 zaměstnán ve vídeňské Ústředně pro židovské vystěhovalectví.⁹⁸

Poněkud značné nepříjemnosti mu přineslo udání jeho zaměstnance na bratra Franze a jeho ženu, kteří byli v prosinci z důvodu jejich opoziční činnosti zatčeni a odsouzeni k osmi letům vězení. Rahm se po obvinění svých rodinných příslušníků taktéž nacházel v

---

⁹⁴ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 79.

⁹⁵ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, kart. 283, Personalstand vom 1. März 1941.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 82.

⁹⁸ Tamtéž, s. 83.

ohrožení, proto byl těmito okolnostmi nucen se činně zapojovat do nacionálně socialistických aktivit, aby tak zdůraznil svůj opačný postoj. Kromě toho sám později podal žádost na propuštění, což mu však bylo zamítnuto. Je tedy zřejmé, že byl ze strany svých nadřízených zbaven podezření, nicméně provinění jeho bratra nebylo zapomenuto. Také Eichmann popsal Rahma jako muže, jehož bratr seděl jako komunista v koncentračním táboře. Z Dachau se nakonec Franz dostal až po ukončení světové války.⁹⁹

V říjnu 1940 byl Karl Rahm převelen z vídeňské Ústředny do Prahy, kde žil poněkud v ústraní. V české metropoli se kromě organizačních záležitostí v sesterské instituci zabýval především rodinou a jeho velkou zálibou, malířstvím. Vztah s Hansem Güntherem byl z důvodu aféry jeho bratra poněkud vlažný, dokonce se sám nechal slyšet, že byl Güntherovým spolupracovníkem Aschenbrennerem kontrolován.¹⁰⁰

Potthast kromě Rahmova života zmiňuje i jeho úkoly v pražské Ústředně. Mezi ně patřilo vedení personálních a domácích záležitostí, stál tak v čele oddělení *Dienstführung*. Dále vedl protiletectkou obranu, cenzuru Židovských listů a také záležitosti kolem Židovského muzea v Praze. Samotní pracovníci muzea Rahma popisovali jako primitivního a nebezpečného člověka, který často přicházel na kontrolu v podnapilém stavu. Celkem překvapivě byl roku 1944 Eichmannem a Güntherem ještě pověřen velením Terezína. Sám nemohl uvěřit tomuto přidělenému úkolu, nicméně na jeho dotaz mu bylo odpovězeno, že právě muž s řemeslnickými dovednostmi je pro tento úkol nejlepší volbou. Právě Karl Rahm byl odpovědný za zkrášlující práce pro mezinárodní kontroly či za nechvalně známý film.¹⁰¹ Rahm byl jistě řemeslnicky a organizačně nadaný, nicméně mu nebyly cizí brutálnosti a násilnosti. Na základě svědectví se také dozvídáme o jeho krutostech, například během svého působení v Praze vyhazoval Židy z jejich bytů a následně je okrádal.¹⁰²

Karl Rahm byl nakonec v dubnu 1947 odsouzen k trestu smrti a popraven v Litoměřicích.¹⁰³

Poměrně málo informací se nám dochovalo o již zmíněném Walterovi Aschenbrennerovi původem rovněž z Rakouska. Tento bojovník národně socialistického

---

⁹⁹ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 83.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 83 - 84.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 84.

¹⁰² Tamtéž, s. 84.

¹⁰³ KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 477.

hnutí sám hrdě popisoval pravidelná (nejspíše stranická) večerní školení v jeho bytě v době zákazu rakouské NSDAP.¹⁰⁴ Jako člen teroristické skupiny se podílel na četných výtržnostech, jako například odstřelování telefonních budek, zakládání požárů či podnikání výpadů proti Židům. Na začátku roku 1941 se stal úředníkem na personálním oddělení Ústředny v Praze. Velitel Günther chválil jeho pracovitost, nicméně pro větší úkoly prý vhodný nebyl.¹⁰⁵

Dokument o personálním stavu pražské Ústředny vyjmenovává další osoby v jednotlivých odděleních. Oddělení příjmu a výdejů písemností (*Dokumenten Annahme und Ausgabe*) vedl *SS - Hauptscharführer* Fidler, oddělení cestovních povolení (*Reisegenehmigungen*) *SS - Mann* Nechwatal a úsek správy (*Verwaltung*) zase *SS - Hauptscharführer* Buchholz. V seznamu posledně jmenovaného oddělení se ještě nacházejí jména jako Zeugswetter, *SS - Mann* Kaszay, slečna Zartner a paní Zayc.¹⁰⁶

Jak již bylo řečeno, Richard Buchholz vedl v pražské Ústředně oddělení správy (*Verwaltung*). Tento syn úředníka drah se narodil v rakouském Obersdorfu. V červenci roku 1939 byl požádán o výstavbu správního úseku Ústředny pro židovské vystěhovalce v Praze, kde zůstal v čelním postavení až do konce války. Od června 1941 byl také aktivní ve správních záležitostech Vystěhovaleckého fondu. Přenechány mu byly četné organizační a správní úkoly, které s vlastní dovedností dokázal spolehlivě zvládnout. Ceněn byl obzvláště za zhodnocení a následnou evidenci hodnoty a výši židovského majetku po vyhnání Židů. Právě takové oddělení (*Verwertung jüdischer Vermögenswerte*) od února 1944 vedl společně s úsekem kontroly a revize. Později také spravoval rozpočet Terezína, což souviselo s jeho četnými návštěvami.¹⁰⁷

Dokument dále vyjmenovává zaměstnance právního oddělení (*SS - Sturmm. Dr.* Schilhansl, Appelt, ...), bytového oddělení (*SS - Untersturmführer* Denk, *SS - Unterscharführer* Burkowski, *SS - Rottenführer* Hahn), členy stráže, Vystěhovaleckého fondu či pobočky v Brně (*SS - Untersturmführer* Burger, *SS - Sturmm.* Brandsteidl, *SS - Sturmm.* Nowotny, ...).¹⁰⁸ Mezi posledně jmenovanými stojí za zmínku Anton Burger, který v rámci Ústředny vyřizoval účetnictví a pronájem dříve židovských nemovitostí.

¹⁰⁴ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 85 - 86.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁶ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, kart. 283, Personalstand vom 1. März 1941.

¹⁰⁷ POTTHAST, J. B., *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag*, s. 84 - 85.

¹⁰⁸ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, kart. 283, Personalstand vom 1. März 1941.

Vzhledem k jeho činnosti byl později pověřen vybudováním a vedením brněnské pobočky. Právě v Brně pak zřejmě spravoval domy pro účely Vystěhovaleckého fondu. Později se zde také zabýval sestavováním transportů.¹⁰⁹ Od roku 1942 byl aktivní rovněž v RSHA, kde se zabýval židovskými záležitostmi, odpovědný byl i za deportace Židů z Řecka. V letech 1943 - 1944 byl velitelem terezínského ghetta. Spravedlnosti po válce unikl, neboť po krátkém věznění uprchl a poté žil pod falešným jménem. Zemřel v prosinci 1991.¹¹⁰

Jelikož písemnost popisuje stav z března roku 1941, nejsou zde zmíněna jména, která hrála důležitou roli v počátcích pražské Ústředny. Většinou byli tito lidé po nedlouhé době znovu převeleni jinam, nejčastěji do Německa. Jedná se například o Franze Stuschku a Franze Novaka. Pro posledně jmenovaného zaměstnance vídeňské Ústředny byla Praha pouhou mezistanicí na cestě do Berlína.¹¹¹

Abych nějakým způsobem uzavřel celkové personální složení Ústředny v Praze, zaměřím se nakonec na čísla a statistiku. Dokument z 1. března 1941 nám zprostředkovává jednoduchou tabulku. Celkový počet uvedených zaměstnanců Ústředny pro židovské vystěhovalectví v Praze bylo 42, Vystěhovaleckého fondu pak 14. K nim je však nutné ještě připočíst neuvedené zaměstnance, kteří taktéž k Ústředně náleželi, takže nakonec docházíme k číslu 47 a 19. Pokud bychom sečetli všechna uvedená data dohromady, dospěli bychom k číslu 66 zaměstnanců v celé Ústředně společně i s jejími pobočkami.¹¹²

4.2.2 Dienstleitung

Z fondu Okupačních vězeňských spisů (sign. 101-662-8) se nám příliš o tomto oddělení nedochovalo. Nicméně na základě spisových plánů můžeme rekonstruovat kontakty s jinými organizacemi či úřady a zjistit tak, co bylo náplní práce celého oddělení.

Spisový plán pražské Ústředny začíná korespondencí s Židy. Následuje politická policie a jednotlivé úřadovny v Praze, Brně, Moravské Ostravě a dalších českých městech. Vzájemný kontakt probíhal také s Eichmannovým referátem v Berlíně, šéfem Bezpečnostní policie a velitelem policie v Německu. Korespondence byla vedena rovněž s dalšími Ústřednami pro židovské vystěhovalectví, a to v Berlíně, Vídni, Moravské Ostravě,

¹⁰⁹ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 120.

¹¹⁰ KLEE, E., *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 86.

¹¹¹ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 119 - 120.

¹¹² Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, kart. 283, Personalstand vom 1. März 1941.

Katovicích, dále s pobočkou v Brně. Ze spisu si můžeme odvodit i účast Ústředny na vyhánění Židů během tzv. Akce Nisko.¹¹³ Jednalo se konkrétně o vysídlovací akci do Polska, kam měli být umístěni Židé z Německa, Vídně a protektorátu do nově připravovaných rezervací. V říjnu 1939 byl velitel pražské Ústředny Hans Günther obeznámen Eichmannem o nutnosti dodržování plánu celé deportace, jež měla být (v rámci Protektorátu Čechy a Morava) vedena z Moravské Ostravy. Ačkoliv byla celá akce neúspěšná, předznamenala další vývoj nejen v postupu proti Židům, ale i v samotné Ústředně.¹¹⁴

Spisový plán v sobě uchovával dále zákony, nařízení, výnosy, kontakt byl veden s četnými úřady, protektorátní a vídeňskou policií, jednotlivými *oberlandráty*, českou metropolí či ministerstvem financí. Vedení bylo ve spojení i s NSDAP nebo mládežnickou organizací *Hitlerjugend*. Zájem byl také o tisk a celkovou statistiku. Záznamy o číslech vystěhovaných se vypracovávaly po týdnech, zároveň bylo nutné mít přehled o stavu majetku Ústředny a Vystěhovaleckého fondu.¹¹⁵

V rámci výše zmíněného svazku se nám také dochovaly dva pozoruhodné dokumenty. První, z 11. prosince 1940, obsahuje nároky na dovolenou pro členy Bezpečnostní služby. Dozvídáme se, že na základě telefonního sdělení *SS - Hauptsturmführera* Gutwassera z Ústředny v Berlíně měli členové SD nárok na určitou výši dovolené. Počet dní se pak úměrně zvyšoval s věkem jedince a ukotvil se nakonec na 31 dnech pro muže nad 40 let. Dokument nezapomíná ani na ženy, které byly ohodnoceny volnými dny v trochu menším rozsahu než jejich mužští kolegové. Pro srovnání zmíním, že žena od 35 do 40 let měla nárok na 24 dnů dovolené.¹¹⁶ Druhá písemnost pak obsahuje seznam důležitých telefonních čísel, mezi nimiž stojí za zmínku kontakt na Adolfa Eichmanna, Stahleckera, Franka, protektorátní vládu, na ruzyňské letiště či Lufthansu. U mnohých kolonek je mimo jiné uvedeno jméno velitele, hodnost, nebo adresa. Pro zajímavost uvádím možný telefonní kontakt na samotnou pražskou Ústřednu: 719-12 nebo také 717-95.¹¹⁷

Vzhledem k personálnímu složení oddělení *Dienstleitung*, které bylo popsáno v předchozí kapitole, je zřejmé, že bylo vůdčím úsekem celé Ústředny. Na základě spisových

---

¹¹³ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-8, kart. 283, Aktenplan.

¹¹⁴ GRUNER, W., *Protektorát Čechy a Morava a protizidovská politika v letech 1939 - 1941*, s. 36.

¹¹⁵ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-8, kart. 283, Aktenplan.

¹¹⁶ Tamtéž, *Urlaubsansprüche der SD - Angehörige*.

¹¹⁷ Tamtéž, *Die wichtigsten Telefon-Nummern im Dienstverkehr der Zentralstelle f. j. Ausw. Prag*, s. 1 - 2.

plánů si můžeme představit samotnou činnost oddělení, jehož úkoly a povinnosti byly následně postupovány nižším instancím.

4.2.3 Verwaltung

Oddělení správy se zabývalo různými oblastmi činnosti. Věnovalo se vedením kasy, mzdovým účetnictvím, správou věcí či materiálu, domů a přeškolovacích zařízení.

V prvním případě měli zaměstnanci starající se o pokladnu na starosti příjem poplatků, jejich zaúčtování a následné převedení částky. Placení všech účtů, vedení knihy se záznamy příjmů a výdajů určitých částek, výpočet a předepsání výše nájmu dle odhadu či ocenění, to vše rovněž spadalo do jejich kompetencí. Finanční záležitosti bylo nutné také řešit u svých poboček. Pokladna také hrála svoji roli při vyplácení nákladů na cestování a stěhování. Nakonec se vše muselo zdokumentovat a zapsat, nutné bylo i vypracování týdenních zpráv, celkových přehledů a grafů.

Účetnictví mělo na starosti vypočítání a vyplácení mzdy zaměstnancům Ústředny a rovněž převedení odvodů ze mzdy na příslušnou úřadovnu. Dále se kromě stavebního stavu domů nebo uzavírání nájemních smluv oddělení správy zabývalo také obstaráváním a výdejem potravinových lístků či lístků na oblečení.¹¹⁸

Pracovníci se rovněž zabývali příjmem částek, které byly následně převedeny do pokladny poplatků (*Umlagekasse*). Židé určené k vystěhování byli povinni zaplatit určitou předepsanou výši poplatku, která měla být vyrovnána samotným žadatelem či bankou. Při hotovostní platbě získal dotyčný potvrzení v podobě pokladního lístku, v případě bankovního převodu získal jedinec výpis, ve kterém muselo být jasné, že je částka uhrazena. Veškeré platby pak byly kompletovány a následně zkontrolovány velitelem správního úseku. Se vším zmíněným souvisí také vedení hotovostní pokladny, která sdružovala veškeré hotovostní příjmy a výdaje.¹¹⁹

Jak si můžeme výše povšimnout, převážná část činností tohoto oddělení spočívala ve správě financí a účtů. Z dokumentů, které popisují další sekce celého správního oddělení, se dovídáme o zpracovávání zpráv celkového majetku Ústředny. Docházelo rovněž ke

---

¹¹⁸ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-11, kart. 283, Tätigkeitsbericht der Verwaltung der Zentralstelle für jüdische Auswanderung Prag.

¹¹⁹ Tamtéž, Tätigkeit des Sachbearbeiters IV/1.

kontrole účtů Židovské náboženské obce v Praze (v tomto případě účet poštovní spořitelny).¹²⁰

S financemi souvisí i vyplácení měsíčních mezd jednotlivým pracovníkům Ústředny, jejichž spisy si organizace podrobně vedla. Dokument z 25. února 1941 vypočítává členy všech služeben, načež dochází k číslu 48 zaměstnanců. Výše vyplácené mzdy se řídila dle pokynů velitelského oddělení (*Dienstleitung*). Odvody z platu jsou pak přepočítávány na základě tabulek a přepočtů. Po vypočítání celkové výše platu včetně zvláštních příplatků pro zaměstnance pražské Ústředny (a rovněž pro české zástupce) byl následně vystaven seznam (*Münzliste*), na základě něhož došlo k vyzvednutí požadované částky u vedoucího oddělení správy. V případě poboček byly obnosy zasilány poštou.¹²¹

Ústředna zajišťovala svým zaměstnancům mimo jiné i jakési zdravotní pojištění, které si můžeme odvodit od vydávání pojištěneckých průkazů (*Krankenscheine*). Vyzvednout si je mohli nejen samotní úředníci, ale také jejich rodinní příslušníci. Ne zcela jasně však dokument z 25. února 1941 rozlišuje ty, kteří si za vydávané průkazy museli zaplatit, a naopak ty, kteří je měli zcela zdarma. V obou případech totiž užívá stejných označení (*Mitglieder, Familienmitglieder*) bez jakéhokoliv rozlišení.¹²²

Za vydávání potravinových lístků a lístků na mýdlo či oblečení byl oprávněný *oberlandrát* v Praze. Před obdobím rozdělování přidělových lístků došlo k vystavení seznamu osob dle určitého pořadí (osobního čísla, věku apod.) a následnému vydávání s potřebným písemným potvrzením. Tak jako u ostatního obyvatelstva zde platila určitá zvýhodnění pro děti zaměstnanců.¹²³

Rovněž se nám dochoval dokument, jenž nám podává svědectví o činnosti jednoho zaměstnance správního úseku. Jeho práce nám tak poskytuje další bližší pohled do chodu celého oddělení. Nejdříve se zmiňuje o obstarávání a výdeji materiálu, pokračuje dalším výčtem činností, jako např. údržba šatníku, výdej a odběr uniforem, zajištění ubytování ve služebnách a domech, ve kterých odpovídá rovněž za veškerou údržbu, obstarání potřebných řemeslníků v případě nutnosti, dále za pojištění domů před ohněm, vodou aj. Vedl taktéž evidenci vnitřního zařízení domů, které spravovalo jemu nadřízené oddělení.

---

¹²⁰ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-11, kart. 283, Tätigkeit des Sachbearbeiters IV/1.

¹²¹ Tamtéž, Arbeitsvorgang bei IV/2.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

Zajímavé je, že oddělení správy v rámci vedení vlastních ubytovacích zařízení (dokument je pojmenovává jako *Unterkünfte in der Dienststellen a Kameradschaftshaus*) provádělo i poměrně běžné činnosti. Zaměstnanec například poukazuje na pravidelnou výměnu ložního povlečení, které se každý měsíc odevzdávalo do prádelny. Dle mého názoru je tato zmínka poměrně netradiční ve srovnání s častěji zmiňovanými účty a financemi.¹²⁴

4.2.4 Dokumenten - Annahme, Dokumenten - Ausgabe

Zatímco doposud jsme se zabývali především vlastním chodem pražské Ústředny, vedením, správou a vlastními záležitostmi, nyní přecházíme k oddělením, jejichž činnost již ovlivňovala samotné židovské žadatele o vystěhování. Práce zaměstnanců těchto úseků nám ukazuje samotný proces celého vystěhování. Celá doposud byrokratická a nehybná organizace se nám tak představuje takřkajíc v chodu.

Právě proto se v nadcházejícím popisu obou oddělení zaměřím spíše na průběh či lépe řečeno na aktivní chod než na popis nebo funkci daného úseku.

4.2.4.1 Dokumenten - Annahme

Nejprve je nutné si říci, že oddělení příjmu dokumentů sloužilo pro potřeby žadatelů. Oddělení tedy poskytovalo prostřednictvím podatelny všechny papíry, které Židé potřebovali v případě vystěhování. Na celém procesu se pak podíleli němečtí úředníci společně s úředníky protektorátní vlády, kteří se zabývali obstaráváním či kontrolou vystěhovaleckých papírů.¹²⁵

Každý Žid, který chtěl vycestovat, obdržel od Židovské náboženské obce v Praze desky (tzv. *Mappe*) se všemi žádostmi pro dosažení vystěhovaleckých dokladů a dále dotazník.¹²⁶ Dotazník (*Fragebogen*) byl určen pro každou osobu zvlášť a to i pro děti mladší čtrnácti let. Hlava rodiny ho pak byla povinna osobně odevzdat na Ústředně, jejíž úřední hodiny (ve všední dny od osmi do patnácti hodin) byly na dotazníku uvedeny. Co takový dotazník obsahoval? Kromě základních údajů (jméno, povolání, bydliště, den a místo narození nebo náboženství) musel žadatel vyplnit informace ohledně posledního

---

¹²⁴ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-11, kart. 283, Bericht über meine Tätigkeit in der Zentralstelle für jüdische Auswanderung Prag - Verwaltung.

¹²⁵ Tamtéž, sign. 101-662-6, kart. 283, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

¹²⁶ Tamtéž.

vystavení cestovního dokladu či podání žádosti o jeho vystavení. Nechyběly ani typické kolonky s popisem vnějšího vzhledu (postava, obličej, oči, vlasy, ústa, nos). Dokument se dále tázal na bližší údaje o pobytu v Praze a řádném bydlišti, na případnou trestní minulost a zdravotní stav. Následovaly otázky ohledně vystěhovalectví (cíl a pravděpodobná doba vystěhování, počet osob, vystěhování příbuzní). Důležité bylo rovněž zjistit, zda existují nějaké kontakty se zemí, kam chtěl dotyčný vycestovat, čímž by se proces mohl urychlit a zjednodušit. Žadatel vyplnil i otázky ohledně jeho příjmů, placení daní či majetkových záležitostí. Posledně jmenované oblasti byla věnována poměrně velká pozornost, jelikož bylo nutné zaznamenat současnou výši majetku v hotovosti, uložené peníze na účtu u konkrétní banky nebo uvést cenné papíry. K vystěhování však nebyly určeny pouze osoby, ale také věci, jejichž uvedení bylo taktéž nutno zapsat. Jednalo se především o bytové zařízení, předměty osobní potřeby, náradí, umělecké předměty či šperky. Nakonec bylo důležité potvrdit žadatelův židovský původ a vše stvrdit datem a podpisem.¹²⁷

Po vyplnění dotazníku směřoval žadatel k jednotlivým přepážkám. Těchto jedenáct přepážek sloužilo především k urychlení celého vystěhovaleckého procesu a všichni Židé jimi museli postupně projít. Na první přepážce došlo k předání kompletně vyplněných desek s písemnostmi úředníkovi vládní policie, který vedle dotazníku překontroloval ještě další dokumenty (rodný a domovský list žadatele, přihlašovací lístek, průkaz totožnosti či občanskou legitimaci). V případě, že úředník zhodnotil veškeré spisy včetně dotazníku za správné, obdržel Žid další obálku, jež byla opatřena číslem a jménem jedince. Poté směřoval s obálkou obsahující další písemnosti ke druhé přepážce.¹²⁸

Zde vyjmul taktéž úředník vládní policie žádost o potvrzení bydliště a předal o něco lehčí obálku na další přepážku.¹²⁹ Žádost (tzv. *Gesuch*) obsahovala základní informace o žadateli, jeho bydlišti a také určení důvodu jeho požadavku o potvrzení bydliště. Zajímavá je zmínka o zaplacené dávkě za úřední výkon, kterou byl jistě každý Žid povinen zaplatit.¹³⁰ Vyřízená potvrzení pak putovala veliteli Fidlerovi.¹³¹

---

¹²⁷ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Dotazník pro židovské vystěhovalce.

¹²⁸ Tamtéž, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž, Žádost.

¹³¹ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 66.

Činnost třetí přepážky označuje Bohumil Černý jako osvědčení o zachovalosti.¹³² Úředník odebral z obálky další žádost, tentokrát o vystavení posudku.¹³³ Ono tzv. vysvědčení zachovalosti (*Leumundszeugnis*)¹³⁴ pak poskytlo Policejní ředitelství v Praze, které nakonec mohlo potvrdit, že na žadatele „nevyšlo najevo nic úhonného“.¹³⁵ Černý k tomu doplňuje, že mezi Pražským ředitelstvím a Ústřednou existovala ještě třetí strana, kterou byl ministerstvem vnitra pověřený vládní rada Karl Herr. Jako prostředník mezi oběma institucemi stvrzoval posudky svým podpisem a také dohlížel na představitele vládní policie. Až poté mohly písemnosti putovat zpět do Ústředny, konkrétně na stůl velitele Fidlera.¹³⁶

Čtvrtá přepážka se zabývala cestovními doklady. Úředník tentokrát převzal z obálky žádost o vystavení pasů a víz. Zpracování požadavku se týkalo pouze těch jedinců, jejichž pas byl již neplatný (v takovém případě musel svůj cestovní doklad právě zde odevzdat) nebo těch, kteří nebyli vlastníky takového dokumentu. V opačném případě se buď žádalo o pouhé prodloužení brzy neplatného pasu, nebo se celý proces týkal pouze vystavení víz, neboť cestovní pasy byly v pořádku. Žid byl také povinen uhradit tři říšské marky za nový pas a osm marek za vízum.¹³⁷ V přepočtu na tehdejší nevýhodný kurz se tak dostáváme ke třiceti a osmdesáti protektorátním korunám. Za zmínku ještě stojí také to, že se všechny žádosti a zpracování evidovaly, rovněž byla vedena kartotéka. Druhého dne pak kurýr odevzdal na *oberlandrátu* veškerá potvrzení a poplatky. Z pasového oddělení pak putoval zpět s již podepsanými pasy a vízy.¹³⁸

U přepážky číslo pět se prověřovali písemnosti úředníkem magistrátu. Na základě prověření místa bydliště se dále zjišťovalo, zdali žadatel zaplatil veškeré obecní poplatky či částky za světlo, plyn, vodu apod.¹³⁹ Od magistrátu se tak vyžadovalo osvědčení, že dotyčný nic dané obci nedlužil, rovněž bylo očekáváno doporučení na vycestování. Židé museli vyplnit pár otázek týkající se vlastnictví domu či pozemku, podnikatelské činnosti s

---

¹³² ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 66.

¹³³ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

¹³⁴ Tamtéž, Policejnímu ředitelství v Praze.

¹³⁵ Tamtéž, Vysvědčení.

¹³⁶ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 66.

¹³⁷ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

¹³⁸ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 66.

¹³⁹ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

uvedením konkrétní firmy či podniku.¹⁴⁰ Nakonec magistrát vyhotovil potvrzení, ve kterém prokázal, že jedinec dané obci nic nedlužil, čímž zároveň zmínil kladné stanovisko k jeho vystěhování.¹⁴¹

Židé se poté obraceli na zástupce finančního úřadu, který na šesté přepážce vyhotovoval potvrzení o daňové bezúhonnosti.¹⁴² Následovala další návštěva, tentokrát se zástupcem Ministerstva sociální péče, který pro své ministerstvo převzal a vyplnil kartotéční lístek. Taková evidence však byla povinná pouze pro vycestování do Spojených států, neboť židovská migrační vlna z Evropy byla Američany omezena stanovenými kvótami. Ministerstvo sociální péče bylo proto povinno vést evidenci všech vystěhovalců a zároveň hlídat nepřekročení přistěhovaleckých kvót.¹⁴³

U osmé přepážky kontroloval „zástupce komanda pro ochranu devizového hospodářství“ soupis žadatelova jmění. Pokud došlo k nějakým nesrovnalostem, byl dotyčný předvolán před samotné komando.¹⁴⁴ Následoval zástupce revizního oddělení ministerstva financí, který převzal žádost o povolení exportu věcí. Na základě přepočtu se pak stanovila konkrétní částka k uhrazení.¹⁴⁵

U desáté přepážky se Židé dostali do kontaktu s tajnou státní policií, která zde vystavovala propouštěcí listy (*Durchlaßschein*). Zástupci policie po předložení žádosti a červené karty, jež sloužila pro účely evidence vystěhovalců gestapem, prozkoumali knihu stíhaných a pronásledovaných osob. V případě, že se dotyčný Žid na seznamu nenacházel, obdržel od úředníků propustku, která ho opravňovala k překročení hranic Protektorátu Čechy a Morava.¹⁴⁶ Černý k tomu dodává, že k pasu byla ještě policií připsána informace o jednosměrné platnosti. Cestovní dokument se tak omezoval pouze na překročení protektorátních hranic, na případný návrat se již však nevztahoval.¹⁴⁷

Celý proces byl poté ukončen u jedenácté přepážky, jež byla obsluhována zaměstnancem pražské Ústředny. Zde byly Židům zpětně odevzdány veškeré již nepotřebné dokumenty a doklady, úředník si ponechal pouze dotazník se třemi

---

¹⁴⁰ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Příloha k žádosti za povolení k vystěhování se.

¹⁴¹ Tamtéž, Potvrzení.

¹⁴² Tamtéž, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 66.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

¹⁴⁷ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 67.

fotografiemi, životopis, majetkové přiznání a Židovskou náboženskou obcí v Praze vyhotovený dokument o převodu poplatku za vystěhování. Následně Židé obdrželi jako potvrzení, že odevzdali desky s písemnostmi týkající se vystěhování (*Mappe*), červený kupon, na kterém bylo uvedeno jejich jméno a číslo podání. Kupon jim umožňoval především možnost dalšího dotázání a zjištění informací o předložených žádostech. V takovém případě bylo nutné kupon vždy předložit.¹⁴⁸

Pro německý správní systém je celkem příznačná celková dokumentace. Každý Žid a jeho postup v rámci celého vystěhovaleckého procesu musel být jednotlivými úředníky dokumentován. Byly vedeny kartotéční lístky (*Karteikarte*) se jmény, daty narození, adresami či vstupními daty. Po vyřízení všech povinných kroků u jednotlivých přepážek se nashromážděné materiály zkontrolovaly a poté uložily do obálek. Přísně se také dbalo na trestní bezúhonnost jednotlivých žadatelů. Pokud byl jedinec trestně stíhán, byl celý proces pozastaven a uložen do obálky s označením *gesperrt*. V takovém stavu byl ponechán až do doby, než Ústředna obdržela písemné sdělení, že proti vystěhování žadatele neexistují již žádné námitky.¹⁴⁹

Ústředna rovněž počítala s nemožností včasného odchodu ze země. Židé, kteří se nemohli do konkrétního data vystěhovat, se museli znovu zastavit na oddělení *Dokumenten - Annahme*, kde jim po kontrole bylo umožněno prodloužení termínu.¹⁵⁰ Takový krok byl pro ně nutný, jelikož jim za nevystěhování hrozily tresty. Nejprve byl dotyčný převezen do speciálního židovského tábora, odkud mohl být dále deportován do klasických koncentračních táborů.¹⁵¹ Jak píše Jaroslava Milotová, takový postup byl převzat z vídeňské Ústředny, kde rovněž platilo, že Židé byli nuceni před hrozbou deportace ze země vycestovat.¹⁵² Musíme si tedy uvědomit, že emigrace Židů byla především vynucená a z převážné většiny nevyházela z vlastní iniciativy.

4.2.4.2 Dokumenten - Ausgabe

O pracovní činnosti výdejny dokumentů (*Dokumenten - Ausgabestelle*) se dozvídáme ze spisu z 5. března 1941. Pro urychlení celého vystěhovaleckého procesu bylo oddělení

---

¹⁴⁸ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Arbeitsvorgang bei der Dokumenten - Annahmestelle.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ MILOTOVÁ, J., *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*, s. 19.

¹⁵² Tamtéž.

rovněž rozděleno do jednotlivých přepážek. Vybudovány tak byly čtyři pracovní sekce, na které se židovští žadatelé obraceli.¹⁵³

Na první přepážce odevzdal jedinec svůj červený kupon s vlastním číslem. Na základě něho pak úředník vyhledal potřebnou obálku. Poté nechal žadatele podepsat poplatkový lístek, který byl rovněž opatřen konkrétním číslem jedince. Židé následně postupovali k přepážce druhé, kde uhradili vystěhovalecký poplatek (*Auswanderungsumlage*) a kde následně obdrželi stvrzenku za platbu. Ta byla u následující přepážky připevněna k dotazníku. Zde také došlo k předání důležitých dokumentů, tedy doložení bydlení (*Wohnungsnachweis*), výpis z trestního rejstříku (*das polizeiliche Führungszeugnis*), potvrzení o daňové bezúhonnosti (*die steuerliche Unbedenklichkeitsbescheinigung*) a povolení k převozu věcí a předmětů (*die Umzugsgutbewilligung*). U čtvrté přepážky obdrželi židovští žadatelé cestovní pas a propouštěcí list. V případě, že byl vydán pas zcela nový, musel ještě Žid jeho vydání stvrdit podpisem.¹⁵⁴

Celý proces na Ústředně pro židovské vystěhovalectví byl následně ukončen. Nyní již záleželo pouze na jedinci, kdy zemi opustí. Dokument ještě zmiňuje, že Židé mohou vycestovat, jakmile jim to cestovní možnosti dovolí.¹⁵⁵ Tuto poznámku však nepovažuji za zcela pravdivou vzhledem k předchozímu vylíčení situace.

Zajímavé je také sledovat vystěhovalecký proces z pohledu Židovské náboženské obce v Praze, která zde hrála také důležitou roli. Ústředna i obec musely mezi sebou komunikovat a vzájemně se na celkovém vystěhovávání židovského obyvatelstva doplňovat. Dokument o činnosti obce z let 1939 - 1942 obsahuje mimo jiné grafické znázornění celého průběhu vystěhování (*Abfertigungsvorgang für auswandernde Juden*), zároveň je zde zachycen podíl obce na celé akci. Pokud si ho postupně rozebereme, zjistíme, že první kroky žadatelů vedly právě k židovské obci. Zde byl jedinec informován o celé záležitosti a celkově připravován (přeškolování, předávání majetku do rukou *treuhänderů*), také mu byl předán dotazník. Nutné bylo i potvrzení o židovském původu. Následovaly obchůzky po lékařích, na magistrátu, policii či finančním ředitelství. Židovská náboženská obec zajišťovala také přípravné kroky před vstupem do Ústředny (vyměření

---

¹⁵³ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-6, kart. 283, Arbeitsvorgang in der Dokumenten - Ausgabestelle.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž.

celkové výše poplatků, kontroly a přezkoušení). Poté byla žádost vyřizována Ústřednou. Odtud ještě Židé směřovali do Národní banky pro schválení jízdních dokumentů. Po prohlídce vystěhovaného majetku a policejním odhlášení mohli konečně vycestovat.¹⁵⁶

Z četných výpovědí židovských vystěhovalců se dozvídáme o nepříjemnostech a násilnostech, které panovaly v průběhu celého procesu na vídeňské i pražské Ústředně. Co se týče prvně jmenovaného, nebylo se samotnými žadateli o vystěhování v žádném případě jednáno slušně. Vše probíhalo v naprostém spěchu, žádanky byly posílány jednotlivým úředníkům jako na běžícím páse a celkové odbývání bylo běžným jevem.¹⁵⁷ Na základě paměti byli oběti šikanovány a týrány.¹⁵⁸ Celkový postup je zajímavě popsán autorem knihy *Eichmann und seine Gehilfen*, který právě zmiňuje, že se žadatelé museli v noci nejdříve přihlásit, aby se následujícího rána vůbec mohli dostavit, až o půl osmé otevře Ústředna ve Vídni své dveře.¹⁵⁹ Uvnitř bývalého paláce Rothschildů se řadili muži a ženy u přepážky židovské obce ke kontrole veškerých dokumentů. Následně se předstupovalo před samotné úředníky Ústředny, kde docházelo doslova k olupování a vydírání obětí. Židé byli nuceni zaplatit různé typy daní za svůj odjezd, běžné byly i úplatky. Výše veškerých poplatků byla tak vysoká, že žadatelé odcházeli z Ústředny prakticky ožebračení.¹⁶⁰

Židé byli během celého procesu ponižováni a uráženi. Stávalo se také, že vybraní jedinci byli posíláni do speciálních místností, kde docházelo k výsledům, týrání a sebeobviňování. Jedním z mnoha příkladů může být výpověď muže, jenž popsal, že správnou odpovědí na otázku totožnosti bylo pouze „židovský podvodník a darebák“.¹⁶¹

Zcela stejné chování vůči Židům probíhalo i v Praze. Černý udává jako příklad ostravského advokáta Märze, který popsal šikanování, ponižování a bití nacistickými dozorci. Mimo jiné si mezi sebe zvali židovské právníky, kterým pak poručili nahlas vykřikovat: „byl jsem židovský advokát, zloděj a podvodník“.¹⁶² Celý proces na Ústředně trval čtyři až pět hodin a přibližně po čtyřech týdnech byl Žid povinen se informovat o

---

¹⁵⁶ Archiv Židovského muzea v Praze, Židovská náboženská obec v Praze za okupace, inv. č. 6, Židovská náboženská obec v Praze 15. 3. 1939 - 1. 10. 1942, s. 29 - 30. Dostupné na: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/141744.

¹⁵⁷ SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 43.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 44.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 44 - 45.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 45.

¹⁶² ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 67.

vydání propustky. K vystavení dokladu však mnohdy nedošlo, a proto musel jedinec Ústřednu navštívit znovu. Následně mu bylo oznámeno, že musí zaplatit až sto tisíc korun, které ozebračený Žid musel ještě sehnat.¹⁶³

4.2.5 Wohnungsabteilung

Kromě samotného vystěhování Židů musela Ústředna v Praze řešit i záležitosti majetkové. Vyhnaní Židé zde totiž většinu svého majetku museli zanechat, proto vlastnictví přecházelo do rukou různých organizací. Jednou z nich byla právě Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze, konkrétně bytové oddělení.

Prvním úkolem úseku bylo předání bydlení do árijských rukou. V rámci Prahy došlo k obhlédnutí konkrétního bytu a výsledek zaznamenán do červené kartotéky, která byla předána dalším úřadům. Vedle dalších správních úkonů bylo židovskému vlastníku zasláno předvolání k pražské obci a nařízení o vyklizení bydlení. Zároveň byl zpraven i nový vlastník.¹⁶⁴

Dalším úkolem bylo odkoupení židovského majetku, konkrétně domů, Vystěhovaleckým fondem. Byty z těchto domů byly následně pronajímány na základě povolení velitele oddělení domovní správy v rámci Služebny pro správu a zhodnocení (*die Hausverwaltung der Verwaltungs- und Verwertungsstelle*). Na oddělení byla rovněž zaslána evidence v červené kartotéce z důvodu ukončení nájemní smlouvy.¹⁶⁵

Vedle již zmíněných úkolů se oddělení ještě zabývalo vilami, jejichž převedení do rukou nových majitelů prováděla Ústředna či místní služebny. O vilu muselo být nejprve písemně zažádáno. Bytové oddělení se poté k návrhu vyjádřilo a navrhlo určité objekty. Velitel dané služebny musel následně vyslovit svůj souhlas k udělení práva na prohlídnutí vily. Nakonec byla na Služebně pro správu a zhodnocení uzavřena nájemní smlouva. O vilu navíc nemohl žádat kdokoliv, neboť bylo přihlíženo k určitým podmínkám. Tak například se zohledňovalo německví, velikost rodiny (počet dětí), sociální postavení a

---

¹⁶³ ČERNÝ, B., *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938 - 1941*, s. 67.

¹⁶⁴ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-5, kart. 283, Arbeitsvorgang für das Sachgebiet „Wohnungsabteilung“.

¹⁶⁵ Tamtéž.

hospodářská situace uchazeče. U něho měl být také zřejmý zájem o pozdější koupi nemovitosti.¹⁶⁶

Mezi činnosti bytového úseku také patřilo zpracování změn, tedy začlenění původně židovského obytného prostoru do celku okupační správy (*Oberlandratsbezirken*). Dále bytové oddělení přebíralo dohled nad opatřeními vycházejícími ze sesterské služebny v Brně. Právě v otázkách bytových vypracovávalo oddělení své stanovisko, jež bylo nakonec zasláno veliteli služebny.¹⁶⁷

Jak můžeme z celkového popisu struktury Ústředny pro židovské vystěhovalectví v Praze vidět, rozdělení organizace bylo systematické a fungovalo na základě dodržování jasně vymezených pravidel. Přesnost a disciplína zde byla nutná, neboť pro splnění jednoho z hlavních cílů Ústředny, tedy urychlení celého vystěhovalického procesu, byly jakékoli chyby nežádoucí. S jistotou můžeme říci, že rozdělení pražské Ústředny na jednotlivá oddělení se zcela shodovala s Ústřednou ve Vídni. Tato modelová instituce, která navíc sklízela v rakouské metropoli *úspěchy*, byla jistě užita jako vzor pro budování struktury organizace v Praze. Sám Safrian ve své knize popisuje osudy některých členů vídeňské instituce, zároveň zmiňuje pracovní místa těchto osob. Například Franz Novak, jenž započal svoji kariéru po boku Eichmanna právě na Ústředně, pracoval na oddělení *Dokumentenannahme*.¹⁶⁸ Fungování a existenci úseku *Dokumentenausgabe* ve Vídni nám zase dokazují jeho zaměstnanci, kterými byli například Anton Burger či Karl Rahm.¹⁶⁹

4.2.6 Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren

Další důležitou institucí, která byla součástí pražské Ústředny a která by neměla být v této práci opomenuta, byl Vystěhovalický fond (*Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*). Dle personálního složení a struktury můžeme vidět, že ačkoliv formálně spadal

---

¹⁶⁶ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-5, kart. 283, Arbeitsvorgang für das Sachgebiet „Wohnungsabteilung“.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ SAFRIAN, H., *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 43.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 44.

pod vedení Ústředny, byl považován za samostatný celek. Dokonce i v rámci statistik disponoval fond v celkových přehledech samostatnou kolonkou.¹⁷⁰

Tak jako celá Ústředna byl i Vystěhovalecký fond převzat z Vídně. Zde měl vyřešit otázku vystěhování chudých Židů, jejichž odjezd ze země měl být spolufinancován zámožnějšími Židy. Těm měly být sice zajištěny například cestovní dokumenty a potvrzení o daňové bezúhonnosti, nicméně sami by se pak museli zříci svého majetku. Přibližně deset procent obnosu by následně putovalo na konto Vystěhovaleckého fondu, který pak měl financovat vystěhování nemajetných Židů.¹⁷¹ Plán na vytvoření fondu byl nakonec uskutečněn v rámci Akce - Gildemeester (*Aktion - Gildemeester*),¹⁷² jež se však orientovala pouze na nevěřící židovské obyvatelstvo.¹⁷³ Po vzniku vídeňské Ústředny došlo k začlenění Akce do této nové organizace, Vystěhovalecký fond zde pak zpočátku hrál roli *výběřčího* poplatků.¹⁷⁴

Později se však objevovaly snahy o reorganizaci celého fondu s nově nastavenými úkoly.¹⁷⁵ To se nakonec podařilo v únoru 1939, kdy už opravdu můžeme hovořit o vzniku této instituce, neboť dosavadní fond byl spíše jeho předchůdcem.¹⁷⁶ S obnosem přibližně 680 000 říšských marek měl tedy podpořit vystěhování všech Židů.¹⁷⁷ Velitelem byl 11. února 1939 jmenován Fritz Kraus, který měl využívat prostředky fondu pouze k vystěhovaleckým účelům a za souhlasu vídeňské Ústředny.¹⁷⁸

Gabriele Anderl poukazuje na vzájemný vztah mezi Ústřednou a fondem, který je však poměrně obtížný definovat, rovněž rekonstrukce vzájemných úkolů není zcela jednoduchá. Nicméně jasné je, že Vystěhovalecký fond vystupoval jako nositel jmění celé Ústředny, která byla zároveň jeho nadřazeným orgánem. Jako důkaz nám mohou posloužit písemnosti z tohoto fondu, v jejichž hlavičce se nacházelo označení *Zentralstelle für jüdische Auswanderung* s doplněním *Auswanderungsfond Wien*.¹⁷⁹ Další nejasností, kterou se tehdejší úředníci a funkcionáři zabývali, byl status fondu. Nebylo totiž zcela zřejmé, zda je

---

¹⁷⁰ Viz Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-10, kart. 283, Personalstand vom 1. März 1941.

¹⁷¹ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 183 - 184.

¹⁷² Tamtéž, s. 184.

¹⁷³ Tamtéž, s. 183.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 184.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 184nn.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 186.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 187.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 188.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 188 - 189.

organizací státní či v držení soukromé osoby. Nakonec však bylo vysvětleno, že Vystěhovalecký fond se nacházel pod dohledem státu a podléhal soukromému právu.¹⁸⁰

V Protektorátu Čechy a Morava vznikl Vystěhovalecký fond na základě nařízení říšského protektora 5. března 1940. Z Věstníku nařízení *Reichsprotektora in Böhmen und Mähren* ze dne 8. března se dozvídáme podrobnosti o nově vzniklé instituci. V pátém paragrafu se zmiňuje: „(1) Jako nositel majetku Ústředny pro židovské vystěhovalectví v Praze se utvoří veřejnoprávní fond, požívající právní osobnosti. (2) Fond nese jméno *Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*. Sídlem jeho jest Praha. ... (5) Dozorčím úřadem nad fondem jest velitel Bezpečnostní policie u *Reichsprotektora Böhmen und Mähren*, jenž také vydá stanovy.“ Další paragraf zmiňuje ještě možné převedení majetku po zaniklých židovských obcích na Vystěhovalecký fond.¹⁸¹

Na základě nařízení došlo 16. dubna téhož roku k vydání stanov, které vypracoval Walter Stahlecker.¹⁸² Dokument nejdříve popisuje již zmíněné body protektorova nařízení a poté pokračuje s charakteristikou nabytých prostředků. Až 11 753 518 korun bylo uloženo na účet Ústředny u České banky Union. Svěřené prostředky však měly být užity na podporu vystěhovávání Židů. V čele fondu stál velitel (*Fondsführer*), jenž svoji instituci spravoval a rovněž ji zastupoval v zahraničí. Jmenován (a tedy i případně odvolán) byl z nařízení velitele Bezpečnostní policie a služby. Velitel měl za úkol spravovat prostředky fondu a jako své pomocníky si mohl určit fyzické i právnické osoby. Mohl rovněž provádět příslušná opatření pro zvětšení stavu majetku. Kromě toho byla každým rokem nadřízeným orgánům odesílána zpráva o celkovém stavu fondu.¹⁸³

Na základě nařízení říšského protektora ze 14. června 1940 získal fond oprávnění vykoupit židovský majetek a dále ho prodat. Pro snazší evidenci takového majetku měly posloužit seznamy zaslané příslušným *oberlandrátem*. Na okraj stojí za zmínku, že samotná okupační správa mohla povolit právní úkony týkající se židovského majetku pouze tehdy, pokud Vystěhovalecký fond neprojevil o určitou nemovitost zájem.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ ANDERL, G., *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsinstitution*, s. 189 - 190.

¹⁸¹ Archiv Židovského muzea v Praze, Oběžníky, hlavně od ŽNO Praha, 11. 9. 1939 - 30. 9. 1942, s. 400 - 402. Dostupné na: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/145652.

¹⁸² Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-9, kart. 283, Gründung und Zweck.

¹⁸³ Tamtéž, Satzungen des „Auswanderungsfonds für Böhmen und Mähren“.

¹⁸⁴ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-9, kart. 283, Gründung und Zweck.

Majetek Vystěhovaleckého fondu pocházel především z činnosti Ústředny pro židovské vystěhovalectví. Navýšen měl být nejen prostřednictvím likvidace židovských organizací, ale také vlivem správy a zužitkování *svých* získaných nemovitostí.¹⁸⁵

Vystěhovalecký fond byl rovněž jako Ústředna složen z jednotlivých oddělení. Na samém vrcholu stálo samozřejmě vedení (*Geschäftsführung*) s velitelem a jeho zástupcem. Následovalo právní oddělení (*Rechtsabteilung*), jež řešilo složité případy všech úseků a podobné záležitosti týkající se zpráv a organizačních otázek. Vyřizování došlé a odeslané korespondence měla na starosti stejnojmenná oddělení (*Einlauf- und Absendestelle*). Dále se v rámci fondu jednalo o úsek, který řešil průběh vyřizování došlých dotazníků či vyhotovení kupních smluv (*Ankaufsabteilung*). Fond rovněž udržoval kontakty s Židy, vydával kupní dokumenty a komunikoval s židovskými obcemi (*Judenverkehr*). Dále evidoval vlastnictví a pozemky, řešil otázky poručnictví, dědictví či pozůstalostí (*Grundbuchabteilung*). Fond v rámci svých oddělení také prodával, vytvářel spisy a vedl své účetnictví.¹⁸⁶

Jak již bylo napsáno, Vystěhovalecký fond přebíral do své správy židovský majetek. Pro jeho získávání využíval Židovskou náboženskou obec v Praze, a to z důvodu ušetření vlastních pracovních sil. Obec obstarávala potřebné dokumenty pro nákup nemovitostí. Nejprve obdržela žádost a poté měla během určité doby pořídit kupní podklady pro židovské domy v Praze. Jednalo se konkrétně o dotazník, majetkové přiznání pro každého spoluvlastníka, výpis z pozemkové knihy, doklad o pozemkovém vlastnictví, kopie bývalých kupních smluv, daňové záležitosti, stavební plány, pojištění či doklad o nezaplacených hypotékách.¹⁸⁷ Zcela stejné písemnosti musela obec připravit i pro objekty doporučené bytovým oddělením Ústředny (*Wohnungsabteilung*).

Jakmile byly veškeré podklady k dispozici, vznikl pro každou nemovitost samostatný spis. Na základě přiloženého lístku se pak určovalo pořadí pro další práce. Lístek zároveň sloužil jako zápisník, neboť každý úředník zde musel potvrdit svoji činnost. Přesná dokumentace byla také vedena za pomoci kartoték, jejichž spisy vznikaly vždy, kdy se fond zabýval danou nemovitostí. Pro lepší přehlednost měly jednotlivé kartotéky barevná rozlišení. Tak například oblast Prahy měla přidělenou bílou barvu, celé Čechy pak

---

¹⁸⁵ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-9, kart. 283, Gründung und Zweck.

¹⁸⁶ Tamtéž, Aufbau.

¹⁸⁷ Tamtéž, Vorgang bei dem Erwerb jüdischer Liegenschaften, s. 3.

červenou, Morava zelenou a Brno oranžovou barvu. Na kartotéčním listu se nacházely všechny důležité údaje o pozemku.¹⁸⁸

Fond si musel zároveň zjistit, zda je koupě takového majetku vhodná. Pokud ano, byl nucen se nejdříve vypořádat s tzv. předkupním právem (*Vorkaufsrecht*). Pokud se předkupní právo vztahovalo na Žida, byl dotyčný okamžitě pověřen obstaráním si notářsky ověřeného dokumentu, kterým se *de facto* zřekl svých práv. Naopak árijský *předkupník* nemohl být zbaven svého práva bez vlastního svolení. Žid byl poté donucen nabídnout mu nemovitost ke koupi. Pokud ji odmítl, musel své stanovisko písemně potvrdit. V opačném případě, tedy pokud došlo k uzavření kupní smlouvy, byl místní *oberlandrát* zpraven o úkonu Vystěhovaleckým fondem, který se poté snažil zamítnout povolení ke koupi. Fond následně mohl bez ohledu na předkupní právo získat danou nemovitost. Důležité zde bylo nakonec celkové zhodnocení majetku, na základě něhož pak byla vypracována kupní smlouva.¹⁸⁹ Kupní smlouva podepsaná židovskou stranou a notářem byla následně předána Vystěhovaleckému fondu, kde ji podepsal *Geschäftsführer*, a nakonec předložena *oberlandrátu*. Služebně pro správu a zhodnocení (*Verwaltungs- und Verwertungsstelle*) pak byly předány všechny důležité spisy týkající se dané nemovitosti. Majetek byl pod dohledem této Služebny až do doby jeho prodání.¹⁹⁰

Existovala zde samozřejmě i možnost, že fond o daný majetek nestál a považoval jej za nevhodný. Poté bylo vše zaznamenáno a veškeré dokumenty následně židovskému vlastníku odevzdány.¹⁹¹

S dalším postoupením židovského majetku se příliš nespěchalo, neboť se čekalo na konec války a tedy i na jasný vývoj cen. Prodávány mohly být majetky jen tehdy, pokud existoval veřejný či politický zájem na zisku dané nemovitosti konkrétním žadatelem. V prvním případě se jednalo o Říši, politické strany či protektorátní správu, ve druhém záleželo na národnosti, tedy zda byl žadatelem Němec.¹⁹²

Prodejem se zabývalo speciální oddělení (*Verkaufsabteilung*), jež bylo v kontaktu se žadatelem a vedlo případná jednání. Co se týče kupních cen, záleželo vždy na zhodnocení

---

¹⁸⁸ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-9, kart. 283, Vorgang bei dem Erwerb jüdischer Liegenschaften, s. 4.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 4 - 5.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 6.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 5.

¹⁹² Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-9, kart. 283, Richtlinien für die Weiterveräußerung jüdischer Liegenschaften durch den Auswanderungsfond s für Böhmen und Mähren.

konkrétního majetku. K vypočtené hodnotě, jež vznikala na základě porovnání hodnoty stavby a zisku a následném vybrání vyšší ceny, byly nasazovány ještě příplatky dle kvality a polohy objektu či podle poptávky.¹⁹³

Příslušné *oberlandráty* pak posoudily jednotlivé zájemce, u nichž musely být zohledněny určité podmínky. Zaprvé se muselo jednat o árijce bez cizí státní příslušnosti. Měl být schopen uhradit celou částku, jež se vyplácela v nejvyšší míře hotově. Platba ve splátkách byla možná tehdy, pokud žadatel nebyl schopen uhradit vyšší částku hotově. Dále bylo zjišťováno, z jakého důvodu nemovitost kupuje, aby se tak zabránilo nežádoucímu užívání. Na základě jeho finanční situace se rovněž vyhodnocovalo, zda byl dotyčný schopen udržovat stavbu v řádném stavu. Přihlíženo bylo také k již zmíněné národnosti, předpokládalo se předání nemovitosti zejména do německých rukou. V případě rukou českých byl majetek prodán pouze tehdy, pokud nevznesl žádný německý občan vlastní požadavek. Jestliže by se po válce (zřejmě je zde víra německých úředníků ve vítěznou válku) našel další německý žadatel, byla by i tentokrát žádost Čecha odmítnuta. Nový německý majitel se pak mohl se svoji rodinou či podnikem usadit v protektorátu. Nicméně nebylo doporučováno, aby nový vlastník z důvodu zisku nechal spravovat svoji nemovitost Čechy a sám pak pobýval a vedl vlastní podnik v Německu. Po takovém vyhodnocení provedla Služebna pro správu a zhodnocení kontrolu a vyřadila nevhodné kandidáty.¹⁹⁴

Celý proces však ještě nebyl u konce, neboť bylo nutné povolení samotné Ústředny pro židovské vystěhovalce. Té se zaslaly příslušné dokumenty (posouzení hodnoty, krátký popis nemovitosti a jeho žadatele, další jména zájemců) na potvrzení. Po schválení byla vyhotovena kupní smlouva. Následně se ještě čekalo na podpis velitele Bezpečnostní policie a služby, který svým podpisem potvrdil povolení velitele fondu, a na schválení příslušným *oberlandrátem*. Poté došlo k převedení vlastnictví a předání majetku. Nakonec bylo nutné uhrazení částky, a to na konto Vystěhovaleckého fondu u České eskomptní banky. Po zaplacení byl poté vrchní účetní pověřen vyškrtnutím domu ze seznamu majetku a statistiky.¹⁹⁵

---

¹⁹³ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-9, kart. 283, Richtlinien für die Weiterveräußerung jüdischer Liegenschaften durch den Auswanderungsfonds für Böhmen und Mähren.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy, sign. 101-662-9, kart. 283, Richtlinien für die Weiterveräußerung jüdischer Liegenschaften durch den Auswanderungsfonds für Böhmen und Mähren.

5 Závěr

Ústředna pro židovské vystěhovalectví zde byla představena jako dokonale fungující celek s jasně vymezeným posláním. Tak trochu se nám však vytrácí hrůznost, která celou organizaci jistě doprovázela. Židé v mnohých případech neměli na vybranou a museli svůj domov v brzké době opustit. Ať už je k tomu vedla nejistota, útlak či samotná okupační správa, museli pokaždé kanceláře pražské Ústředny navštívit a následně tak čelit urážkám, výhrůžkám a ponižování. Pokud však veškeré nepříjemnosti přečkali, mohli alespoň doufat ve zlepšení své situace. Je jasné, že počátky ve zcela jiném a mnohdy cizojazyčném prostředí nebyly jednoduché, nicméně se již nemuseli obávat vyjít ven na ulici.

Vývoj Ústředny však neustrnul pouze na vyřizování židovských žádostí na vystěhování. Roku 1940 se působnost Ústředny rozšířila na celý Protektorát Čechy a Morava, čímž se jasně potvrdilo výsadní postavení této organizace nad veškerými židovskými záležitostmi. Otázky majetkové převzal již zmíněný Vystěhovalecký fond, který od roku 1941 přebíral kontrolu i nad majetkem deportovaných Židů. Jak výstižně Helena Krejčová zmiňuje: „Ústředna se tak definitivně stala nejvyšší autoritou nad celým komplexem židovské problematiky v protektorátě.“¹⁹⁶

Tečkou za celou fází byl výnos Hlavního úřadu říšské bezpečnosti z 23. srpna 1941, kdy došlo k zamezení dalšího vystěhování Židů. S okamžitou platností tak říšský velitel SS a velitel německé policie zakázal veškeré činnosti spojené s vystěhovalectvím. Pouze ve výjimečných případech mohlo dojít u jednotlivců k povolení odejít ze země.¹⁹⁷

Dalším významným mezníkem byl srpen 1942, kdy došlo k přejmenování vystěhovalecké organizace na Ústřední úřad pro řešení židovské otázky v Čechách a na Moravě (*Zentralamt für die Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren*).¹⁹⁸ Zřejmým důvodem jsou výše popsané události, které napomohly ke změně činnosti celé instituce. Úřad se poté mimo jiné podílel na utváření a fungování ghetta Terezín, kde členové německého velitelství byli zároveň jeho zaměstnanci. Počet pracovníků Ústředny se v průběhu dalších let zvyšoval. Na základě písemností pak docházíme k více než dvěma stům zaměstnancům.¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ KREJČOVÁ, H., *Židé v protektorátu*, s. 9.

¹⁹⁷ PÄTZOLD, K., *Verfolgung, Vertreibung, Vernichtung*, s. 306.

¹⁹⁸ PETRŮV, H., *Zákonné bezpráví*, s. 162.

¹⁹⁹ KREJČOVÁ, H., *Židé v protektorátu*, s. 9 - 10.

Jak již bylo mnohokrát řečeno, pražská Ústředna vznikla jako sesterská organizace stejnojmenné instituce ve Vídni. Na základě vzájemného srovnání jsem dospěl k několika závěrům. Co se týče organizačních záležitostí, personálu, cílů a postupu ve vyřizování žádostí byly si obě instituce podobné, ne-li zcela identické. Rovněž Vystěhovalecký fond vycházel z vídeňského modelu. V rámci Ústředny zde docházelo k výměně zaměstnanců, většina pracovníků pražské Ústředny pocházela z Rakouska s předchozími zkušenostmi z Vídně. Během studia archiválií jsem dokonce objevil slova, která se ve spisovném německém jazyce nevyskytují a jsou typická pro rakouskou němčinu. Tzv. austriacismy nám dokazují, že dokumenty vycházely z rakouského vzoru či byly dílem právě zaměstnanců pocházejících z Rakouska.

Co obě Ústředny naopak zcela odlišovalo, bylo místo vzniku. Adolf Eichmann měl dalo by se říci volnou ruku při zřizování této organizace ve Vídni, navíc samotný návrh na vznik vycházel z pera židovských členů obce, neboť se tak mělo zjednodušit a urychlit celkové vystěhovávání. V protektorátu byla ale situace jiná. Zde se již při utváření postupovalo s jasnou představou a jasnými cíly, neboť se vycházelo z úspěšných čísel vídeňského vystěhovaleckého postupu. Na druhou stranu se ale musela okupační moc vypořádat s protektorátní vládou, která do té doby zajišťovala veškeré záležitosti emigrantů.

Podobný měly obě organizace také vývoj. Jejich působnost se v průběhu let rozšířila z hlavního města na celou zemi, hlavní činností se oproti původnímu vyřizování vystěhování staly veškeré židovské záležitosti (včetně deportací) a nakonec obě instituce skončily s posledními výstřely války.

Ve své práci jsem tedy představil jednotlivá oddělení pražské Ústředny pro židovské vystěhovalectví, blíže jsem přiblížil životy některých jejích členů a popsal jsem všechny kroky nutné k dosažení cestovního pasu a překročení hranic protektorátu. Poukázal jsem také na osud majetku po vystěhovaném židovském obyvatelstvu, který získal do své správy Vystěhovalecký fond. Také jsem se pokusil srovnat vzájemně podobné instituce v Praze a ve Vídni.

Celkem mě překvapuje, že Ústředna pro židovské vystěhovalectví není u nás zcela známá, ačkoliv hrála v protektorátu nemalou roli. Dle mého názoru by lidé měli znát instituci, jež vyhnala řadu našich židovských sousedů ze země.

Mohlo by se navíc zdát, že studium takovéto dávno zaniklé organizace nemůže nic zásadního přinést. Opak je ale pravdou. Bližším poznáním si člověk uvědomí propracovanost a mnohdy hrůznost nacistického úředního aparátu. Při čtení různých dokumentů mne až překvapilo, s jakou chladností byly plány a postupy vůči Židům zaznamenávány. Ačkoliv se jednalo především o písemnosti úředního charakteru, pro které je citová nezabarvenost textu typická, nelze ani v takovém případě odpustit nelidské chování a vystupování.

Sama Ústředna jako součást celého aparátu stála domovy mnohých Židů, kteří v zahraničí museli znovu čelit odmítání a nenávisti. A právě studium podobné problematiky nám může pomoci hledat možnosti a východiska, která zabrání dalšímu vyhánění a případným chybám, jichž se před námi dopouštěli druzí.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

Archivní prameny

Archiv Židovského muzea v Praze, Židovská náboženská obec v Praze za okupace, inv. č. 6, Židovská náboženská obec v Praze 15. 3. 1939 - 1. 10. 1942. Dostupné z: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/141744.

Archiv Židovského muzea v Praze, Oběžníky, hlavně od ŽNO Praha, 11. 9. 1939 - 30. 9. 1942. Dostupné z: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/145652.

Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy - AMV 101, sign. 101-662-4, kart. 283.

Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy - AMV 101, sign. 101-662-5, kart. 283.

Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy - AMV 101, sign. 101-662-6, kart. 283.

Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy - AMV 101, sign. 101-662-8, kart. 283.

Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy - AMV 101, sign. 101-662-9, kart. 283.

Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy - AMV 101, sign. 101-662-10, kart. 283.

Národní archiv v Praze, Okupační vězeňské spisy - AMV 101, sign. 101-662-11, kart. 283.

Národní archiv v Praze, Ministerstvo práce a sociální péče, inv. č. 340, kart. 155, Vystěhovalectví uprchlíků - všeobecně.

Odborná literatura

ANDERL, Gabriele, RUPNOW, Dirk. *Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung als Beraubungsintititution*. München: Oldenbourg Verlag, 2004. ISBN 3-486-56784-5.

BUCHHEIM, Hans. *Anatomie des SS-Staates: Band 1*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1967.

BUCHHEIM, Hans, BROSZAT, Martin, JACOBSEN, Hans-Adolf, KRAUSNICK, Helmut. *Anatomie des SS Staates: Band 2*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1967.

ČERNÝ, Bohumil. Emigrace Židů z českých zemí v letech 1938 - 1941. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Praha: Academia, 1997, s. 55-71. ISBN 80-200-0615-X.

GRUNER, Wolf. Protektorát Čechy a Morava a protizidovská politika v letech 1939 - 1941: Místní iniciativy, opatření na regionální úrovni a rozhodnutí ústředních orgánů na území „Velkoněmecké říše“. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Praha: Sefer, 2005, s. 25-58. ISBN 80-85924-46-3.

KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“: *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. 1. vydání. Praha: Academia, 1991. 184 s. ISBN 80-200-0389-4.

KLEE, Ernst. *Das Personenlexikon zum Dritten Reich: Wer war was vor und nach 1945*. 2. vydání. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2003. ISBN 3-10-039309-0.

KREJČOVÁ, Helena, SVOBODOVÁ, Jana, HYNDRÁKOVÁ, Anna. *Židé v protektorátu: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942: dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. Historia nova. ISBN 80-85800-82-9.

MILOTOVÁ, Jaroslava. Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze: Geneze a činnost do počátku roku 1940. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Praha: Academia, 1997, s. 10-29. ISBN 80-200-0615-X.

PÄTZOLD, Kurt. *Verfolgung, Vertreibung, Vernichtung: Dokumente des faschistischen Antisemitismus 1933 bis 1942*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam, 1983.

PETRŮV, Helena. *Zákonné bezprávi: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-19-3.

POTTHAST, Jan Björn. *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag: Gegnerforschung und Völkermord im Nationalsozialismus*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2002. ISBN 3-593-37060-3.

SAFRIAN, Hans. *Eichmann und seine Gehilfen*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 1997. ISBN 3-596-12076-4.

WILDT, Michael. *Generation des Unbedingten: Das Führungskorps des Reichssicherheitsamtes*. 1. vydání. Hamburg: Hamburger Edition, 2003. 966 s. ISBN 3-930908-87-5.